

Handleiding voor de leerkrachten

Marlies De Cock & Hjordis Dely
Christa Pacco

Kleine Sam

vertel ons over de **Grote Oorlog**

INTRODUCTIE

Beste collega

Deze leerkrachtenbundel wordt uw rechterhand tijdens het project “Kleine Sam, vertel ons over de Grote Oorlog”.

Een les uit dit project heeft altijd dezelfde structuur. De introductie is telkens een gesprekje met Warre, de handpop. Deze hond is verre familie van Sam, het hoofdpersonage van de verhalen. Hij stelt telkens enkele vraagjes en luistert samen met de kinderen naar Sams verhaal.

Na de introductie of terugblik komt de fotobespreking. Door de foto komen de leerlingen meer te weten over het komende verhaal. Het prikkelt de motivatie en de nieuwsgierigheid.

Dan komt de leskern: het beluisteren van het verhaal. Elk verhaal begint met een intromelodie en eindigt met een slotmelodie. In het verhaal zelf beleeft Sam op z'n eigen kinderlijke manier de oorlog. Hij maakt allerhande dingen mee: zo is hij erbij als de Duitsers aanvallen, hij overleeft de eerste gasaanval, viert het kerstbestand, hoort hoe John McCrae voor het eerst zijn gedicht voorleest, gaat naar Talbot House en leeft mee met de soldaten in de loopgraven aan 'beide zijden'.

Na elk verhaal komt een nabespreking. De leerlingen reageren spontaan op het verhaal en er worden enkele vragen gesteld. De leerlingen proberen ook een vervolg te voorspellen. Dan komt het voorwerp te pas. Het voorwerp symboliseert het verhaal, zo staat bijvoorbeeld een klomp symbool voor de vluchtende mensen. Ook daarbij worden enkele vragen gesteld.

In elke les komt ook een verwerking. Die is muzisch en heeft als doel het verhaal te verwerken op een empathische manier. Het materiaal dat nodig is voor een verwerking wordt door u zelf verzameld. Meestal gaat het om zaken die u sowieso in de klas hebt. Het staat u uiteraard vrij zelf een keuze te maken, zelf te bepalen hoe u de verwerking stuurt. Soms zijn er bij de verwerking documenten die gekopieerd moeten worden (een brief, gedicht...), die zitten dan bij de bijlagen.

Als slot van de les komt telkens het Samlied. De leerlingen vinden de liedtekst in de binnenflap van hun leerlingenboekje. In het begin van de lessenreeks luisteren ze vooral. Daarna kunnen ze meezingen.

In deze handleiding zit alles verzameld per verhaal:

- 1) het verhaal
- 2) de handleiding per verhaal
- 3) achtergrondinfo
- 4) fotobespreking

In de koffer is alles aanwezig: foto's, voorwerpen, leerlingenboekjes (per leerling een exemplaar): kant-en-klaar dus!

Wij wensen u veel plezier met de koffer en het project. We hopen dat de leerlingen zich in het verhaal inleven en op een speelse manier veel kunnen bijleren over “de Grote Oorlog”.

Inhoudstafel

Verhaal 1	pag. 5
Verhaal 2	pag. 11
Verhaal 3	pag. 17
Verhaal 4	pag. 23
Verhaal 5	pag. 29
Verhaal 6	pag. 37
Verhaal 7	pag. 43
Verhaal 8	pag. 49
Verhaal 9	pag. 55
10 ^{de} les	pag. 61
Nawoord	pag. 62
Overzicht bronnen	pag. 63
Bijlagen	pag. 64

VERHAAL 1

“Sam! Sam kom hier!”

Haha, laat ze maar lopen! Hier in de tarwevelden vinden ze me nooit terug! Ja, ik ben dan wel een trouwe viervoeter, maar af en toe hou ik ervan om m'n baasjes te laten lopen!

Omringd door tarwestengels verstopt ik me voor Kamiel, de oudste zoon van boer Maurice.

Kamiel speurt het tarweveld af. Natuurlijk kan hij mij niet vinden. Heel even trapt hij bijna op mijn staart, maar die kan ik gelukkig net op tijd wegtrekken.

Sinds een paar maanden woon ik op de boerderij van de familie Verslype. De boer had me al een paar dagen zien rondzwerven in het dorp.

“Er kan nog wel een puppy bij, we zijn al met zovelen. Honden zijn trouwens heel nuttig om ratten te vangen” zei hij die avond tegen z'n vrouw.

Wat hoor ik daar? Paardenhoeven? Een houten kar? Dat moet boer Verslype zijn die terugkeert van het dorp. Onmiddellijk maak ik mijn schuilplaats bekend. Samen met Kamiel ren ik naar de boerderij. Oh, wat een zalig leven heb ik toch!

Boer Verslype kijkt bedrukt als hij de keuken binnenkomt. Zuchtend hangt hij z'n vest over een stoel en veegt het zweet van z'n voorhoofd.

“Moeder, haal de kinderen. We moeten dringend wat bespreken.”

Als alle tien de kinderen rond de tafel zitten, zucht boer Maurice.

Ik hou me wijselijk op de achtergrond en leg me in mijn rieten mand.

“De Duitse troepen komen steeds dichterbij en dichterbij. Voor zover ik weet, zal het niet meer lang duren vooraleer ze ons dorp bereiken. We moeten ons voorbereiden om de boerderij te verlaten...”

Huh? Wat zegt boer Verslype nu? De boerderij verlaten? Hoe kan dat nu? De boer heeft wel al eens verteld over een moord en over het grote Duitse leger, maar waarom toch al die paniek? Ik snap er niet veel van.

De kinderen kijken, net als ik, hun vader vragend aan. Boer Maurice vertelt:

“De Duitse troepen zijn België binnengevallen omdat ze zo Frankrijk wilden aanvallen. Onze koning, Albert, wou zich niet moeien in die oorlog. Hij weigerde de doorgang voor de Duitsers. We hadden het zien aankomen... Enkele dagen later verklaarde Duitsland de oorlog aan België. Ja, door België trekken was de enige manier om zo Frankrijk aan te vallen... Gelukkig krijgen we steun van Engelse en Franse soldaten.”

Ikzelf begrijp maar weinig van het verhaal. Iets met soldaten en de koning of zo. De kinderen stellen allerlei vragen aan vader. Ze snappen er blijkbaar even weinig van als ik.

“Vele gezinnen in het dorp zijn van plan om te vluchten naar Frankrijk. Wanneer we precies verhuizen, weten we nog niet.”

Een tweetal weken gaan voorbij en elke dag opnieuw komt boer Verslype thuis met bitter weinig oorlogsnieuws. De weinige nieuwtjes die vader naar huis brengt, maken iedereen bang. De Duitse troepen zitten al in Leuven en houden daar lelijk huis. We horen verhalen over brand en moord... De Duitsers gedroegen zich als beesten omdat de burgers zogenegd de Duitse soldaten beschoten vanuit hun huizen.

Op een nacht word ik wakker van een enorm gebulder! Het is alsof er een enorme donderstorm op komst is. Boer Verslype is ook wakker geworden van het kabaal. We gaan samen naar buiten. Op z'n blote voeten gaat hij voor. Als we buiten komen, geloven we onze ogen niet. De horizon kleurt rood. Enkele dorpen verder staat alles in vuur en vlam. Ik ga heel dicht bij de boer zitten.

“Sam jongen, er staat ons wat te wachten...”

Boer Verslype maakt z'n vrouw wakker. Samen gaan ze naar buiten. Ik wil hen achterna gaan, maar ze laten me alleen achter in de woonkamer. Buiten hoor ik gefluister. Waarover hebben ze het toch? Waarom duurt het zo lang?

De tien kinderen liggen nog altijd te slapen.

Mevrouw Verslype komt de woonkamer weer binnen. Boer Verslype haalt z'n pijp uit en zucht nog eens diep.

“Ik ga een kijkje nemen bij de burens.”

Niet veel later is boer Verslype er weer.

“Ze zijn al vertrokken... Het lijkt alsof alle dorpen leeglopen.”

Ondertussen haalt moeder vlug haar kinderen uit bed. Ze duffelt ze in met warme kleren. Hun koude klompen worden volgestopt met stro. De kinderen kijken hun moeder slaperig aan. Waarom plots die haast?

“Kom mee naar buiten.”

Een vuurrode horizon schittert op ons netvlies. Ik voel de rillingen over mijn vacht gaan. Wat het ook mag zijn, het ziet er in elk geval niet goed uit.

“Vertrekken we nu al?” vraagt Sanne een beetje bang.

“Ja, we hebben nog heel wat te doen. Aan het werk.”

Boer Maurice haalt Jules, het paard, uit de stal en spant het voor de kar. Moeder legt brood, aardappelen, smout en beddengoed op de kar.

Nog geen uur later is de kar geladen. De kleinsten: Tuur, Leon, Alexander en Sanne mogen er ook op.

Ik vind het best spannend allemaal. Wild spring ik op tegen Kamiel.

“Wat gebeurt er toch allemaal hé jongen?”

BOEM! BAM! Wat een lawaai! Wat is dat toch? Ik spits mijn oren. “Het zijn kanonnen die grote kogels afvuren”, vertelt boer Maurice. “Dringend tijd om te vertrekken!”

Aan het einde van de dreef, kijken de boer en de boerin nog eens achterom naar hun boerderij.

“Wat zal er nog van overblijven als we terugkeren?” vraagt mevrouw Verslype aan de boer. Die haalt zijn schouders op en zucht. “Ik weet het niet... ik weet het echt niet...”

Ik loop fier naast de kar. Ik mag op de kar passen, zei boer Maurice. Dat is een hele eer. Het is nog altijd pikdonker.

Het is een fikse wandeling. We moeten af en toe stoppen om uit te rusten.

Opeens zien we heel wat volk rond iets staan. We gaan dicht. Het zijn allemaal mensen op de vlucht, net als wij. Dat zie ik aan de talloze karren, koeien en andere dingen die ze meesleuren. Allerlei stemmen praten zenuwachtig door elkaar.

“Die verdomde soldaten van bij ons. De brug versperren voor de Duitsers, maar ze vergeten wel dat wij hier ook in dat godvergeten uithoekje zitten.”

Veel snap ik er niet van. Boer Maurice schudt met z'n hoofd en zucht.

“Wat nu?” vraagt de boerin. “We zullen naar het volgende dorp gaan om uit te rusten. Vandaar zien we wel weer.” Zo gaan we dus weer op stap.

Fieeeeeeuw! Wat is dat voor geluid? En de toon wordt alsmaar hoger. Ik spits mijn oren. Er komt iets! “BOEM!” Veel weet ik er niet meer van. Wel dat ik met een smak op de grond word gegooid. Ik word wakker. Ik zie een hele hoop puin. Ik kan me eerst niet zo goed bewegen, daarna lukt het beter. Waar zijn boer Maurice, de boerin, de kinderen? Ik ga op zoek, maar vind hen niet. Ik begin zachtjes te janken. Een lange tijd blijf ik nog op dezelfde plaats zitten. Misschien zoeken ze me en komen ze naar hier terug.

Ik val in slaap. Als ik m'n ogen terug opendoe, zie ik iemand die voor me staat. Grommend wil ik hem weggagen.

“Sehen Sie hier Männer, ein kleiner Hund! Er muss der Angriff überlebt haben!”

Wanneer de man me optilt en meeneemt, kan ik me maar lichtjes verzetten. Ik moet hier blijven... wachten op boer Maurice... Het gaat allemaal zo snel.

En zo word ik, zonder het goed te beseffen, meegenomen door het oprukkende Duitse leger.

HANDLEIDING VERHAAL 1

(40 à 50 min')

INTRODUCTIE

INTRODUCTIE

- Warre (handpop) komt tevoorschijn. “Hallo, ik ben Warre. Ik heb een ongelooflijk verhaal mee. Een verhaal dat al jaren in onze familie verteld wordt... Het gaat over Sam. Sam is een verre neef van me. Hij heeft als jonge pup en later als jonge hond een heleboel meegemaakt. Ben je benieuwd naar zijn verhaal? Ik ook! Laten we luisteren naar het eerste verhaal.”

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 1, nummer 1
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 1
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal. Wat vind je van het verhaal? Als je iets zou moeten vertellen van het verhaal, wat zou dat dan zijn?
- Hoe eindigt dit verhaal? Wat is er gebeurd met boer Maurice, denk je? Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP + LINK FOTO

KLOMP

- Welk voorwerp is dit? Waaruit is het gemaakt?
- Wie droeg klompen in dit verhaal? *Boer Maurice, de boerin, de kinderen*
- Dragen mensen nu nog klompen? *Nee*
 - Gaat dit verhaal over mensen van vandaag? *Nee*
 - Hoe lang is het geleden dat mensen klompen droegen, denk je?
 - Wie van je familie kan dit nog meegemaakt hebben? *de papa of opa van je opa*
 - Het is dus al een hele tijd geleden, ongeveer honderd jaar terug in de tijd. Dat is dus de tijd van de papa en mama van je oma en opa. Je moet het maar eens vragen aan je oma of je overgrootmoeder wat zij daarvan allemaal kan vertellen. Zij kent vast nog verhalen van toen.
 - Waaraan merk je dat het een verhaal van vroeger is?
tips: pijp roken, paard en kar, veel boeren, dorpsleven
 - Als de kinderen dit zelf niet aanbrengen, geef dan zelf tips en suggesties hier rond :
Hoe ging de familie op de vlucht, met de auto? *Nee, met paard en kar*
Welk beroep heeft vader Maurice? *boer*
- Voorwerp op de tentoonstellingstafel plaatsen.

FOTO: VLUCHTENDE MENSEN

- Wat zie je op deze foto?
- Naar wie verwijst deze foto? *mensen op de vlucht voor de oorlog*
- Waar vluchten deze mensen naartoe? *naar familie, weg uit België, weg van de oorlog...*

VERWERKING

VERHAAL 1: VLUCHTELINGEN

onderwijsleergesprek, filosoferen, gesprek rond voorwerpen
deken, brood, varken (miniatuur), oud boek, oude kledij

Wat neem je mee als je vlucht?

- Gesprek: Stel dat je binnen een half uur weg moet uit je huis, dat je op reis vertrekt. Je weet niet of je ooit nog terugkeert. Wat neem je mee? (5 dingen)
- In die tijd vonden mensen heel wat andere dingen belangrijk dan nu. Wat denk je dat zij belangrijk vonden om mee te nemen?
- De leerkracht deelt een aantal voorwerpen uit: een deken, een brood, varken, boek, kledij... We overlopen voorwerp per voorwerp.
- Leerling met het voorwerp bespreekt: wat is het? Is het voorwerp belangrijk genoeg om mee te nemen?
- Wat denk jij dat belangrijk is om mee te nemen?
- Denk je eerst aan eten, aan ontspanning, aan kledij?
- Denk je dat mensen nu dezelfde dingen zouden meenemen als mensen vroeger? Waarom wel/niet?

Besluit

- Heel wat mensen slaan dus op de vlucht. Waarvoor deden ze dat precies? *uit schrik voor de invallende vijand...*
- Is 'vluchten' en 'vluchtelingen' enkel iets van vroeger of gebeurt dat nu ook nog? Ken je voorbeelden? Waar vluchten mensen dan naartoe?
 - Vluchten gebeurt de dag van vandaag nog heel veel, denk maar aan politieke vluchtelingen. Bij oorlogen bijvoorbeeld in Afrika, Afghanistan, Pakistan... komen heel wat vluchtelingen aan in de rijke landen, zoals België. Hier vragen ze dan asiel aan om binnengelaten te worden in ons land. (kan nog verder uitgebreid worden door de leerkracht)
 - Vluchten is dus iets van alle tijden. Als er oorlog is, slaan mensen op de vlucht. Ze zijn erg bang voor het komende gevaar.

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10).

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 1

Het eerste verhaal situeren we in West-Vlaanderen (in de streek rond Merkem) midden oktober 1914. De Duitse troepen zijn België ver binnengedrongen en zetten hun opmars in een hoog tempo verder. We leggen uit hoe de bezetting van België tot stand kwam en wat de gevolgen waren voor de burgers.

1. Oorzaken

1.1. Duitsland

Het huidige Duitsland was ooit een gebied dat bestond uit verschillende Duitse staten zoals Saksen, Pruisen, Beieren, Hannover...

In 1870 komt een oorlog op gang tussen Frankrijk en Duitsland. Ongeveer een jaar later stelt de Franse regering een wapenstilstand voor. Niet veel later beginnen de vredesonderhandelingen met de Duitse staten als overwinnaars. Als compensatie van deze lange oorlog wordt Frankrijk gedwongen om Elzas-Lotharingen af te staan aan Duitsland. Als de Pruisische kanselier, Graaf Otto von Bismarck, er in 1871 in slaagt om van deze staten één groot land te maken, krijgt dit nieuwe land de naam 'Duitsland'. Pruisen behoudt de leiding van dit pasgeboren land. Onder leiding van keizer Wilhelm I introduceert dit gebied, net zoals Frankrijk en Groot-Brittannië, een grootschalige industrie. Aan het begin van de 20e eeuw bezit Duitsland kolonies in Afrika. Die hebben ze nodig voor de goedkope grondstoffen en gebruiken ze als afzetmarkt voor de afgewerkte producten (Allaert, 1992, pp. 7).

Hierdoor komt Duitsland terecht in de vaarwateren van Frankrijk en Engeland die al sinds de 17e eeuw voet op Afrikaanse bodem hebben. De spanning tussen Duitsland en de twee andere landen wordt dus aanzienlijk verhoogd. Tegen het einde van de 19e eeuw wil Duitsland één van de machtigste landen van de wereld worden. Ze willen de andere landen overtreffen op diverse vlakken: een groter leger dan Frankrijk, een grotere vloot dan Groot-Brittannië en een rijk dat even groot is als het Britse (Hamley, 2002, pp. 5).

1.2. Frankrijk

Na het vernederende vredesverdrag van 1871 wordt Elzas-Lotharingen ontnomen aan Frankrijk. Hiermee verliest Frankrijk een gebied dat rijk is aan ijzererts en steenkool. Duitsland heeft nu de nodige grondstoffen die het kan gebruiken voor zijn metaalindustrie (inclusief wapenproductie).

Het is dus overduidelijk dat Frankrijk dit gebied terugwil!

1.3. Groot-Brittannië

Groot-Brittannië is één van de eerste landen die een industriële bloei kent en is hierdoor één van de rijkste landen. Wanneer Duitsland even belangrijk wordt op industrieel gebied als Groot-Brittannië, wordt de Britse bevolking bang voor de opkomende grootmacht (Hamley, 2002, pp. 5).

1.4. Besluit

De Duitse groei betekent een bedreigend gevoel voor veel landen.

Maar ook Duitsland voelt zich in het nauw gedreven. Het is omringd door 2 grootmachten, namelijk Frankrijk en Rusland. Die laatste twee landen hebben een vriendschapsverdrag. Indien er dus een oorlog zou uitbreken, zouden die twee landen elkaar steunen. Na het Congres van Wenen heeft Groot-Brittannië ook een verdrag ondertekend waarin staat dat Groot-Brittannië borg staat voor de neutraliteit van België.

Maar Duitsland heeft ook nood aan bondgenootschappen. Hierbij kan het rekenen op de keizer van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, Frans Joseph. Zijn rijk is Duitstalig en bevatte landen als Oostenrijk, Hongarije, het voormalige Tsjecho-Slowakije en een groot aantal Balkan-staten (waaronder Bosnië). Naast het Oostenrijks-Hongaarse Rijk als bondgenoot, zoekt Duitsland ook de steun van Bulgarije en Turkije (Hamley, 2002, pp. 6).

De toenemende wederzijdse dreiging kan dus niet anders dan eindigen in een conflict. Nu is het alleen nog maar wachten op die ene druppel die de emmer doet overlopen...

2. Aanleiding

In 1914 maakt Bosnië deel uit van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk. Dit is tegen de zin van de Bosnische bevolking want zij willen bij Servië aansluiten.

Op 28 juni 1914 krijgen de spanningen vorm. Tijdens een staatsbezoek van de Oostenrijk-Hongaarse kroonprins Frans-Ferdinand en zijn vrouw Sophie aan Bosnië in Sarajevo gebeurt het onvermijdelijke. Niettegenstaande er hoge veiligheidsmaatregelen getroffen worden, kan Gavrilo Princip, een 19-jarige Servische student, tweemaal een schot lossen met zijn Browning (Belgische makelij) op het echtpaar (Allaert, 1992, pp. 7). Beiden overleven de aanslag niet.

Oostenrijk-Hongarije is geschokt en stelt op 23 juli 1914 een ultimatum aan Servië. Servië stemt met één eis niet in. Het land weigert dat Oostenrijkse politieagenten de zaak zouden onderzoeken op hun grondgebied.

Doordat Servië niet voldoet aan het ultimatum, verklaart Oostenrijk de oorlog. Aangezien Duitsland een bondgenoot van Oostenrijk-Hongarije is, staan ze dat land dan ook bij met steun.

Wat we krijgen is een sneeuwbaaleffect...

- Rusland steunt Servië en mobiliseert zijn leger.
- Duitsland verklaart de oorlog aan Rusland.
- Aangezien Frankrijk een bondgenoot was van Rusland, verklaart Frankrijk de oorlog aan Duitsland.
- Als de Duitse troepen België binnenvallen, doorbreken ze de neutraliteit van België. Groot-Brittannië verklaart dan weer, op zijn beurt, de oorlog aan Duitsland.

3. Inval in België

Op 3 augustus 1914 verklaart Duitsland de oorlog aan Frankrijk. De Duits-Franse grens is zwaar bewaakt en bestaat uit diverse verdedigingswerken. Duitsland beslist om via België, Frankrijk binnen te vallen en hoopt Parijs zes weken later in handen te hebben. Deze strategie wordt het Moltke-Von Schlieffen Plan genoemd.

Koning Albert I verbreekt z'n neutraliteit niet en weigert dus de Duitse doorgang. De volgende dag (4 augustus 1914) vallen de Duitse troepen België binnen.

Al snel stuit het Duitse leger op de Belgische forten nabij Luik. Met hun zware artillerie vernielen ze deze verdedigingswerken. Niet veel later vallen ook de Naamse forten.

Op 13 oktober rukken de Duitse troepen op naar Oost-Vlaanderen. Twee dagen later bezetten ze Brugge. Hun opmars lijkt niet meer te stoppen.

Op 29 oktober worden de sluisen van Nieuwpoort geopend bij vloed en gesloten bij eb (Vande Ginste, 2006, pp. 5). Hierdoor komt de IJzervlakte onder water te staan. De Duitse troepen kunnen niet meer verder en graven zich in. De loopgravenoorlog begint...

3.1. Vluchtelingen in de oorlog

De Duitse inval veroorzaakt de vlucht van miljoenen mensen. In België besluiten 2 miljoen mensen om weg te trekken. Via Zeebrugge en Oostende vertrekken honderdduizenden vluchtelingen naar Engeland. Ook Nederland en Frankrijk werden bestemmingen voor Belgen op de vlucht.

Niet enkel burgers maar ook militairen verlieten België. Deze gingen naar Nederland waar ze geïnterneerd werden. Dit betekent dat ze in een neutraal land verbleven en dus niet meer hoefden te vechten. Toch ontsnapten er nog een duizendtal soldaten naar Engeland of Frankrijk. Zo konden ze hun vaderland toch nog verdedigen door later terug te keren. Het grote aantal vluchtelingen zorgt na enige tijd voor problemen qua huisvesting en gezondheidszorg. De overheid

echter pleitte voor het terugkeren naar de oorspronkelijke woonplaats indien dit mogelijk was. (Belgische vluchtelingen, Wikipedia, 2009)

In het boek 'Vlaanderen in de Grote Oorlog' (p. 59) van Jo Allaert lezen we de volgende getuigenis:

De Lierenaar J. Verschooren beschrijft de aankomst van de eerste vluchtelingen in Lier:

"Toen kwamen de vluchtelingen in de stad: de eerste stoet, droeve, haveloze mensen, die weggeijld waren voor het afgrijselijke geweld!

Enige tientallen eerst, maar spoedig hele drommen, vrouwen, kinderen, mannen, zieken, gebrekkigen, ouderlingen, te voet, in wagentjes, op karren, getrokken door paarden, honden of ezels. En ze gingen gebukt, ellendig, met pakken beladen; moeders met kleine kinderen op de arm en aan hun rokken; ze gingen hulpeloos langs de baan, en ze wisten zelf niet waar ze het einde van hun tocht zouden zien! ... Naar Antwerpen toe! ... Ze gingen zo ver hun afgesloofde benen hen dragen zouden, tot het avond zou worden en dat ze ergens slapen zouden langs de baan, in een huis, op een stoel of op de grond, in een schuur op wat stro, op een zolder in het hooi! Om 's anderendaags, als het daglicht werd geboren, weer verder te trekken, nagezeten door het kanongebul en het naderende geweld..."

BESPREKING FOTO'S

FOTO 1: MENSEN OP DE VLUCHT (VERHAAL 1)

Een vader en moeder zitten, samen met hun 10 kinderen op een kar. Klaar om de Westhoek te verlaten. De kinderen zitten samengedrukt op een houten kar. De onzekere blik van de vader spreekt boekdelen. Ze weten maar half hoe ze er geraken en wat hen daar te wachten te staat.

Deze foto verwijst naar het fragment waarin boer Maurice en z'n gezin vertrekken van de hoeve. Samen met hun kinderen willen ze vluchten naar Frankrijk. Tijdens hun tocht worden ze getroffen door een afgedwaalde bom.

VERHAAL 2

Wat vooraf ging...

Sam, de jonge herdershond, is gelukkig op de boerderij bij boer Maurice en z'n gezin, tot de oorlog uitbreekt en het land op z'n kop staat. Het gezin besluit te vluchten. Maar ze komen niet ver. Een bezette brug op de route verspert de weg. Ze beslissen om naar het volgende dorp te gaan om uit te rusten. En dan slaat het noodlot toe: een bom ontploft op enkele meters van hen. Wanneer Sam weer wakker wordt, is iedereen verdwenen. Hij voelt zich erg zwak. Plots staat een vreemde schim voor hem. De man spreekt een rare taal en Sam wordt meegenomen.

Hé, waar ben ik...? Ik zie nu een heleboel mannen. Ze praten allemaal in hetzelfde rare taaltje. Ik begrijp er geen snars van. Ik word gedragen door de man die mij vond. Hij kijkt mij de hele wandeling bezorgd aan. Wat een vriendelijke man! Oh, nee! Boer Maurice... Kamiel... de boerin... Ik moet hen zoeken! Ik probeer uit de greep van de man komen. Maar dan voel ik dat het nog niet lukt. En opnieuw word ik zo verschrikkelijk slaperig.

Later, ik weet niet precies hoeveel dagen later, stoppen we eindelijk met wandelen. Ik voel me al beter. Ik loop al rond in het kamp en kijk m'n ogen uit. Zoveel mensen heb ik nog nooit bij elkaar gezien! En allemaal dragen ze die gekke grijze kleren en een nog gekkere helm. Op de helm staat een vreemde punt.

Ik keer terug naar de vriendelijke man.

"Du bist in unserm deutschen Lager, kleiner Hund! Ich habe dich ein bisschen verpflegt. Du hast Glück gehabt, du hast es überlebt. Ich werde jetzt für dich sorgen, gut?"

Veel begrijp ik er niet van. Ik denk wel dat de man het goed met me meent.

Dagen gaan voorbij. Meer en meer woorden begin ik te verstaan.

Ik begrijp dat ik in het Duitse kamp ben. Mijn nieuwe baas heet Helmut en hij zorgt goed voor me. We gaan naar Frankrijk, vertelt Helmut. Daarvoor moeten we door België, maar dat gaat niet zo makkelijk als gedacht. Hé, dat heb ik al eens gehoord... Boer Maurice vertelde daar ook eens over. Boer Maurice... Hoe zou het nu zijn met hen? Gelukkig heb ik niet veel tijd om erover te piekeren. Helmut geeft me dikwijls klusjes, zo gaat de tijd wat vlugger.

"Hans, waar ben je?"

Zie je wel, daar is hij weer. Ik moet nog wennen aan de nieuwe naam die Helmut me gaf. Maar ik heb het best naar m'n zin bij de vriendelijke Duitser. Ik kijk hem vragend aan. Naast hem staat een kar. Er staat een rare machine op. Hij neemt me mee naar de verzamelplaats.

Oh, kijk daar! Nog honden! En die hebben ook een kar om te trekken! Helmut gaat met me mee en geeft me een plaatsje naast de andere honden.

"Jou hebben we hier nog niet gezien. Je bent nieuw zeker?" De andere hond kijkt me een beetje spottend aan. Hij is ouder dan ik en de brokken aarde zijn aan zijn vacht geklit.

"Ik ben Sam" zeg ik enthousiast. "Zeg... Op die karren die aan ons vastgebonden zijn, staat zo'n rare machine. Wat is dat voor iets?"

De andere hond lacht. "Die machine is levensgevaarlijk! Ze gebruiken die om andere soldaten dood te schieten. Je moet maar op één knopje duwen en er komen honderden kogels uit. Het lawaai is oorverdovend! En wij moeten ze naar het front brengen om..."

"Het front?" onderbreek ik hem. "Wat is dat?"

De hond schudt zuchtend z'n hoofd: "Het front is de plaats waar er gevochten wordt."

Samen met een hele groep andere soldaten komt Helmut bij me staan. Op het teken van een man met een kepie op zijn hoofd vertrekken alle soldaten. Ze lopen in lange rijen en stappen in hetzelfde ritme. De spijkers in hun schoenzolen zorgen voor veel lawaai op de weg.

Wat spannend toch allemaal! Ik ben blij dat de ervaren hond naast me loopt. Ik kan veel van hem leren, ook al is hij niet erg vriendelijk. "We gaan naar Ramskapelle", vertelt hij. Het is een zware tocht. Het is eind oktober en het begint koud te worden. Toch hangt mijn tong uit m'n mond van het zweten. De kar weegt heel veel en ik ben echt uitgeput als we er eindelijk zijn.

Eenmaal aangekomen, merk ik dat het steeds moeilijker wordt om de kar te trekken. Er ligt heel veel slijk en water op de grond. Hé, dat is vreemd! Het water stijgt! Het water komt al tot aan mijn enkels. Ik kan amper mijn poten opheffen in het plakkerige slijk. Het wordt alsmat erger. We gaan op een droger plekje staan.

Helmut zegt dat we terugtrekken naar de rechteroever, wat dat ook mag zijn. De mannen rondom mij en Helmut begrijpen niet waar al dat water plots vandaan komt. "Van de vele regen!" roept iemand. Iedereen gelooft hem.

We zien het water alsmat stijgen. Het gaat zo snel!

"Hans, snel! Kom hier! We trekken ons terug."

De grond wordt modderig. Wat verderop komt een hele groep Duitse soldaten haastig op ons afgelopen. “Weg hier! Alles loopt onder water! We hebben geen tijd meer om alles mee te nemen. Laat alles achter. We trekken ons volledig terug!”

“Help! Ik zit vast...” In de verte zit een soldaat tot aan z’n buik in de modder. Z’n vrienden proberen hem er nog uit te halen. Maar het lukt niet en ze moeten hem achterlaten. Ook mijn kar zakt weg in de modder. Dat zware onding weegt als lood en sleurt me de grond in. Helmut is wat verderop en de andere soldaten beseffen niet hoezeer ik in gevaar ben. Ik blaf zo luid ik kan, maar de soldaten blijven verder gaan.

Ik zie Helmut teruglopen, maar de andere soldaten houden hem tegen.

“Laat die hond toch... we moeten terug. We moeten alle mitrailleurs, kanonnen en materiaal achterlaten.” Ik zie angst in de ogen van Helmut.

“Hans!” roep Helmut nog... Daarna verdwijnt hij.

Met een hoog tempo ploeteren de mannen verder.

Oh nee, help me dan toch! Hoe meer ik aan mijn kar trek, hoe dieper ik zink. De riemen snijden in m’n vel. De Duitse soldaten zijn nu al een heel eind verder.

Uren later steekt enkel nog maar m’n kop boven water. Ik heb het koud. Het wordt donker en er is niemand meer te bespeuren.

Plots word ik met een helse klap onder water getrokken. Ik wil blaffen maar water vult m’n mond. Door dat zware geval kan ik niet meer naar boven. Ik stribbel tegen. Komaan... ik moet hier weg!

Adem! Ik kom boven water. Waar is mijn kar? Hoe ik van die last verlost ben, weet ik niet. Oh, ik leef nog... Het ijskoude water maakt me zo moe. En waar ben ik? Ik heb land nodig want ik hou het niet lang meer uit in dat water. In de verte steekt een stuk land boven het water uit. Naast mij drijven dode soldaten.

Ik ben er bijna. Komaan Sam, pep ik mezelf op. Je bent er bijna! Het lijkt nog zo ver. Met m’n laatste krachten laat ik me vallen op de grond. Rillend van de koude rust ik uit.

HANDLEIDING VERHAAL 2

(± 40 min.)

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: “Wat is er de vorige keer gebeurd met Sam?”
- We bekijken nog even de foto van de vorige keer. Wat stelde de foto voor? Waarover hadden we het de vorige keer?

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto. Er zijn deze keer 2 foto’s die passen bij dit verhaal.
- Wat zie je op de eerste foto? *onderwaterzetting van de IJzer*
- Wat zie je op de tweede foto? *Duitse soldaten, hond die een kar trekt*
- Wat hebben de twee foto’s met elkaar te maken? *Doordat de IJzer overstroomde, kwam Sam vast te zitten met z’n kar.*

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 1: nummer 2
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 2
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal. (Wat vind je ervan?)
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

WIEL VAN EEN KAR

- Welk voorwerp is dit? Waaruit is het voorwerp gemaakt? *hout*
- Waar in het verhaal komt een wiel voor? *Sam trekt een kar met een machinegeweer*
- Waarom gebruikt men een kar? *Omdat het machinegeweer te zwaar is om te dragen*
- Welke dieren trekken er allemaal een kar vooruit? *muilezel, ezel, paard, honden...*
- Waarnaar kan een wiel nog verwijzen, denk aan het vorige verhaal? In het vorige verhaal kwam er ook een kar voor. Waarvoor werd die dan gebruikt? Een kar kan ook verwijzen naar mensen die vertrekken, die op tocht gaan.

VERWERKING

SPOREN IN HET LANDSCHAP

inlevend en inschattend crea-moment

klei, matjes (om op de banken te leggen), mesjes, tandenstokers, takjes

- Sam gaat dus op stap met het Duitse leger. Zij laten natuurlijk ook sporen achter. Dit wil zeggen dat je ziet dat ze daar geweest zijn. Welke sporen laten ze allemaal na, denk je? *hondensporen, wielsporen, soldatensporen...*
Wel, deze sporen gaan we aanbrengen in ons Vlaamse landschap. Je krijgt van mij per groepje een brok klei en takjes. Daarmee ga je eerst een landschap maken: dus strijk de klei plat en versier het landschap met de takjes.
- Verdeel de klas in groepjes van drie à vier leerlingen.
- De leerlingen krijgen per groepje het nodige materiaal.
- Breng nu sporen aan die Sam en het Duitse leger achterlaten. Het moet een soort van weg door het landschap zijn. Spreek onder elkaar af wie wat maakt van sporen.
- Aan het werk!
- We bekijken de resultaten. Van wie is dit spoor, denk je? Geeft dit landschap goed de sporen van Sam en het invallende Duitse leger weer?

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10).
- Leerlingen mogen al meezingen met het lied. De liedtekst is te vinden op de achterflap van het leerlingboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 2

In dit verhaal maakt Sam kennis met het Duitse leger. Hij ziet welke kleren ze dragen, hoe het leven is als Duitse soldaat en de frustraties bij de Duitsers door het mislukken van hun plannen. Net wanneer het Duitse leger op het punt staat om door te breken, gebeurt de onderwaterzetting van de IJzer. We nemen het Duitse leger van de Eerste Wereldoorlog en de onderwaterzetting onder de loep!

1. Het Duitse leger (1914 - 1918)

1.1. De organisatie van het Duitse leger

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog was er geen sterker leger dan het Duitse. In die vier jaar tijd groeide dit leger van 87 divisies naar 200.

Een Duitse divisie (anno 1916) bestond uit drie infanterieregimenten, twee artillerieregimenten en één cavalerieregiment. Een divisie bestond uit ongeveer 10 000 tot zelfs 15 000 soldaten. Daarvan waren altijd 2 000 man aanwezig in de loopgraven (Organisatie Duitse leger, Forum Eerste Wereldoorlog Wiki, 2009). Natuurlijk stonden de overige soldaten permanent paraat als er een aanval gepland was.

Om maar even een vergelijking te geven: "Eén divisie had evenveel gevechtskracht als anderhalve of zelfs twee Russische of Oostenrijks-Hongaarse divisies." (Het verloop van de Eerste Wereldoorlog - 1914, Forum Eerste Wereldoorlog Wiki, 2009)

Hieronder volgt een kort overzicht van de organisatie van het Duitse leger:

SCHEMA 8 : Echelons - Organisatie van een Leger

AANTAL	BELOE	BRITSE RUK	DUITSE RUK	FRANSE RUK
6 à 8		Lance	Grappe	
6 à 12	Section	Section	Kompaniedienst	Section
30 à 50	Platoon	Platoon	Zig	Platoon
ca. 200 ca. 150 ca. 150	Compagnie Eskadron Batterie	Company Squadron Battery	Kompanie Eskadron Batterie	Compagnie Eskadron Batterie
800 à 1.000 800 à 400 800 à 400	Bataillon Group	Battalion Group	Battalion	Battalion Group
2.500 à 3.500	Regiment	(Regiment)	Regiment	Regiment
3.500 à 6.000	(Diverse) Brigade	Brigade	Brigade	Brigade
10.000 à 15.000	Division	Division	Division	Division
15.000 à 40.000	Legerafdeling Cavaleriekorps Groepering	Army Corps Cavalry Corps (Cuirassier) Force	Armee Korps I.R.K. Gruppe	Corps d'Armée Corps de Cavalerie Groupement
100.000 à 150.000	Leger	Army	Armee	Armée
300.000 à 500.000		Army Group	Armee Abteilung Heeresgruppe	Détachement d'Armée Groupe d'Armées
> 500.000	Great Headquarters	General Headquarters	Oberste Heeresleitung	Grand Quartier Général

Illustratie 1, Organisatie van een Leger

1.2. Aanvallen van vijandelijke loopgraven

Hoe men een vijandelijke stelling aanviel, stond schriftelijk vastgelegd. Natuurlijk verschilt de theorie altijd van de praktijk.

De infanterie benadert de loopgraaf van de vijand in 3 golven. Eenmaal aangekomen had iedere divisie een eigen taak (Organisatie Duitse leger, Forum Eerste Wereldoorlog Wiki, 2009):

- TAAK 1: - De vijandelijke troepen overrompelen en uitschakelen
 - Schuilplaatsen ontruimen
 - Geschutopstellingen vernietigen (mitrailleurs of loopgraafgeschut)
- TAAK 2: - Vijandelijke troepen die zich verzetten opruimen
- TAAK 3: - Het veroverde terrein gereed maken voor de verdediging.

Tijdens deze taken was het uitermate belangrijk dat elke divisie zijn flanken beschermde. Want wanneer vijandelijke troepen doorbreken aan de flanken is het gemakkelijk om ze af te zonderen van de rest van de divisies.

Illustratie 2, Duitse soldaten met een pinhelm

2. De onderwaterzetting

De Duitse troepen lijken onstopbaar. Elke dag veroveren ze terrein ten koste van ons land.

In het hoofdkwartier van het Belgische Leger (het stadhuis van Veurne) wordt op 25 oktober 1914 beraadslaagd hoe het Duitse leger tot een halt kan worden geroepen. Een onderwaterzetting lijkt de beste mogelijkheid indien alle openingen in de spoorwegberm gedicht worden en er een dam gebouwd wordt.

Het is Karel Cogge, toezichter van de watering in Veurne, die de sluizen van Nieuwpoort voorstelt om het plan te laten slagen.

Als de onderwaterzetting lukt, zal het waterpeil in de vlakte maximaal 1,8 meter bedragen.

Koning Albert I, die aan het hoofd staat van het Belgisch Leger, stemt in met het plan. Tijdens de nacht van 25 oktober worden de genietroepen ingezet om de aangeduide openingen te dichten en een dam te bouwen. Dit alles gebeurt terwijl ze onder vuur worden genomen.

De tijd dringt en de Duitse troepen blijven naderen.

Rond 26 oktober pauzeren de Duitsers met hun opmars. Ze willen hun positie eerst versterken vooraleer ze verder trekken.

Op 27 oktober worden de eerste sluizen geopend door Hendrik Geeraert, een Nieuwpoortse schipper. Maar 2 dagen later staat nog maar een klein gedeelte van het voorziene gebied onder laag water.

Diezelfde nacht (29 oktober) worden de sluizen van de Noordvaart geopend en niet veel later staat de IJzervlakte onder water.

“Wanneer de Duitsers hun kanonnen wilden wegtrekken, verzonken ze in ’t slijk. Alle zwaar materiaal, ontelbare mitrailleuses moesten achtergelaten worden. Talrijke vijandelijke soldaten verdronken of werden neergekogeld vanaf de spoorweglijn, die als dam de overstromingen afperkte. Weldra staken nog enkel de toppen van de knotwilgen en enkele kapotgeschoten hoeven boven de watermassa uit, terwijl gezwollen lijken van mensen en dieren, helmen, ledige dozen erop dreven.”

(Allaert, 1992, p. 11)

BESPREKING FOTO'S

FOTO 2 EN 3: DE IJZERVLAKTE ONDER WATER / DE DUITSE OPMARS (VERHAAL 2)

Deze Belgische soldaat bekijkt het onder water gezette gebied. Doordat de sluisen van Nieuwpoort geopend werden tijdens vloed, steeg het waterniveau in de IJzervlakte. Op sommige plaatsen steeg het water tot wel 1,8 meter. De Duitse opmars wordt een halt toegeroepen. De watervlakte dwingt hen om zich in te graven. De loopgravenoorlog begint.

Duitse troepen stappen West-Vlaanderen binnen. Met paard en kar maken ze een vlotte doortocht. Door het openen van de sluisen van Nieuwpoort wordt hun opmars een halt toegeroepen. De watervlakte dwingt ze om zich in te graven. De loopgravenoorlog begint...

In het verhaal wordt de Duitse opmars abrupt gestopt door het stijgende waterpeil. Karren en materiaal werden achtergelaten. Veel Duitse soldaten verdrinken door deze onverwachte waterstijging.

VERHAAL 3

Wat vooraf ging...

Sam maakt via z'n nieuwe baasje, de soldaat Helmut, kennis met het Duitse leger. Hij ziet welke kleren ze dragen, hoe het leven is als Duitse soldaat, ook de frustraties bij de Duitsers door het mislukken van hun plannen. Hij doet allerlei klusjes zoals munitie vervoeren. De Duitsers zien wel wat in de hond en houden hem 'in dienst'. Wanneer de Duitsers op het punt staan door te breken, wordt de IJzervlakte onder water gezet.

“Karel? Karel, ben jij dat?”

Een fluisterende stem wekt m'n aandacht. Ik ken die taal... dat... dat is de taal van boer Maurice! Ik heb het te koud om terug te blaffen...

Ik hoor een geklik en daarna wordt het muisstil... Een groot mes op een geweer weerkaatst het licht van de maan. Die soldaat is vlakbij... Ik hou me muisstil...

“Karel, ik ben bang. Laten we terugkeren! Waar ben je?”

De vreemde soldaat kruipt dichterbij. Als hij mij ziet liggen, glimlacht hij.

“Kijk eens hier... arme hond. Je bent helemaal nat. Je had het stijgende water niet zien aankomen zeker? Kom maar.”

Hij neemt me voorzichtig vast en duffelt me in onder z'n blauwe mantel. Voorzichtig draait hij zich om en kruipt terug.

Buiten is het nu helemaal donker. Enkel de maan weerkaatst op de grote waterplas.

Plots duiken we een gat in. Ik dacht toch dat het een gat was, maar toen ik beter keek zag ik dat het een hele lange gang was. Overal zitten soldaten in dezelfde blauwe uniformen als de soldaat die me meegenomen heeft.

Ik kan m'n ogen amper open houden. Ik weet niet veel meer van die nacht maar ik kan me wel nog flarden herinneren van olielampjes, modder, houten planken op de grond en een donkere plaats met stro.

Kan een hond niet eens lekker uitslapen? Wat een kabaal. Het kost me enige moeite om m'n ogen te openen. Wazig zie ik de vreemde soldaten. Ze zijn druk in de weer.

In de ruimte waar ik wakker word, zie ik een houten tafel met enkele stoelen, houten bedden en stro op de grond.

Nieuwsgierig neem ik buiten een kijkje.

De lange gangen zijn gemaakt van zakjes van jute. Oh, boer Maurice gebruikte zo'n zakjes om graan in te stoppen!

Zouden die soldaten die zakjes graan gebruiken om op te eten?

“Jerôme, hij is wakker! Hela manneke, goed geslapen?”

De man kijkt me heel vriendelijk aan. “Je hebt honger zeker? Kijk eens hier. Nu heb je geluk hé!”

Hij geeft me een stukje vlees. Oh, eindelijk nog eens iets dat de moeite is om te eten. Dat Duitse vlees was toch niet zo lekker.

Als ik het lekkere vlees op heb, neemt de soldaat me mee naar een ondergrondse gang. De olielampjes verlichten de gangen. We gaan een klein kamertje binnen. Een meneer is er een brief aan het schrijven.

Hij stopt met schrijven en kijkt me aandachtig aan.

“Leg hem maar neer naast mijn bed. Dan kan hij nog wat rusten.”

De soldaat legt me voorzichtig op wat stro.

“Adjutant Geuns, moet ik nog wat vlees halen voor de hond?”

De schrijvende man steekt z'n potlood achter z'n oor.

“Nee hoor. Wees maar wat zuinig met onze voedselvoorraad. Het is al erg genoeg dat we maar één maaltijd per dag krijgen.”

De soldaat draait zich om en verlaat de kamer.

“Zozo kleine vriend, wat een geluk dat we je gevonden hebben.” Hij streelt me over m'n vacht. “Rust nog maar wat uit. Ik ben zo terug.”

Blijkbaar moet ik in slaap gevallen zijn want als ik wakker word, zijn er meerdere soldaten in de kamer.

Er zijn verschillende soldaten door elkaar aan het praten. “Die verdomde Waalse officieren! Ze vertikken het om een woord Vlaams te spreken! Al die Franse bevelen waar we geen woord van begrijpen, jagen ons nog eens allemaal de dood in. Nog een geluk dat onze adjudant een Vlaming is...”

's Avonds is alles stil. In de verte hoor je gevechten en ontploffingen. Maar het gevaar lijkt zo veraf.

De gangen waar we in wandelen, lijken op doolhoven. Je kunt er nooit rechtdoor blijven lopen. Overal zijn er hoeken en de gangen maken vreemde kronkels.

Af en toe heb je ondergrondse gangen met kamertjes. Daar ben je veilig voor bommen.

Plots zie ik een rat tussen enkele houten kisten. Ik volg m'n instinct en ren er naar toe! Haha, eindelijk weer eens op jacht!

De rat zet het op een lopen maar ik zit hem dicht op de hielen. De soldaten lijken het leuk te vinden en juichen alom!

“Pak hem! Vluggen! Laat hem niet ontsnappen!”

Fier kom ik terug met de rat in mijn bek. Adjudant Geuns aait me trots op m'n kop.

“Flink zo! Pak er maar zoveel je kan. De ratten zijn een echte plaag geworden.”

Enkele soldaten blijven in de loopgraven en kijken de hele tijd over de hoge muur van jutezakken. De rest van de groep soldaten trekt zich terug in de onderaardse kamers. Terwijl ik naar de kamer van Adjudant Geuns loop, passeer ik een kamer met enkele soldaten.

Ze doen iets wat ik nog nooit gezien heb. Hun hemden en ondergoed liggen in emmers water en samen zoeken ze iets in hun uniform. Heel aandachtig kammen ze elk deeltje uit.

“Krab nog eens onderaan m'n rug! Ik hou het niet meer uit. Die vervloekte luizen!”

Die hebben dus duidelijk last van die jeukende kriebelbeestjes. Nu je het zegt, m'n rug begint ook wel wat te jeuken.

Adjudant Geuns zit achter z'n tafel. Ik ga naast hem zitten. Het lijkt wel alsof hij weet wat ik wil! Hij legt z'n hand op mijn rug en begint me stevig te krabben. Zalig gewoon.

Een soldaat komt voorbij met een houten kist en blijft even staan.

“Adjudant, we gaan eten. Kom je?”

De soldaten die geen wacht hebben, zitten samen in een ruimte. Er brandt vuur in een blikken pot. Daarop wordt het eten klaargemaakt. Ze gooien de zwarte bonen, het vlees uit blik en brokjes aardappel samen in één grote pot.

Wat ruikt het heerlijk! Maar als ik het stoofpotje bekijk en vergelijk met het aantal soldaten in de ruimte dan vrees ik dat het een sober maal wordt.

Iedere soldaat krijgt een deel van de maaltijd in een ijzeren bakje. Ik wacht op mijn portie maar die komt maar niet... Ik ga naast adjudant Geuns zitten.

“Heb je ook honger? Ga maar wat ratten vangen, daar zal je je buik wel mee kunnen vullen!”

Opeens horen we een ontploffing en begint de grond te trillen... Aarde valt op de soldaten.

“Op de grond!” roept adjudant Geuns. Hij neemt me vast en gooit zich op de grond. Wat gebeurt er toch? Enkele soldaten beginnen luid te roepen.

Als we bekomen zijn van de bomaanval stormen alle soldaten naar buiten. Ze nemen allemaal plaats aan de lange muur van jutezakjes.

Door de explosies zie ik dat een deel van de gangen verwoest is. De jutezakken liggen kapot op de grond. Maar er zit helemaal geen graan in die zakjes, maar zand. Aha, nu begrijp ik het. Die zakjes dienen als bescherming!

De adjudant waarschuwt de soldaten om aandachtig te blijven. Ze turen over de zandzakjes.

“Nu blijf je heel dicht bij me” fluistert hij.

HANDLEIDING VERHAAL 3

(± 50 min.)

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: “Wat is er de vorige keer gebeurd in het verhaal van Sam?”
- Wat denk je dat er deze keer zal gebeuren?

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto.
- Wat zie je op deze foto?
- Wat doet de voorste soldaat?
- Wat zijn deze soldaten aan het doen, denk je? *drinken, roken...*
- Waarvoor dienen de paarden en de karren op de achtergrond?

- Som enkele voorwerpen op van de uitrusting van deze Belgische soldaten.
 - veldfles
 - schoenen met spijkers in de zolen
 - helm
 - rugzakken
 - ...
- Luister naar het volgende deel van het verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 1, nummer 3
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 3
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal. (Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?)
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

ZANDZAKJE (THEMA BESCHERMING)

- Welk voorwerp is dit? Waar komt het voorwerp voor in het verhaal? *loopgraven*
- Sam denkt dat het iets anders is, wat denkt hij dat er in het zakje zit? *graan*
- Waarom denkt hij dat? *Omdat Boer Maurice daar zijn graan in bewaarde.*
- Waarvoor gebruiken de Belgische soldaten de zandzakjes? *om zich te beschermen tegen ontploffingen, kogels...*
- Welke gevaren zijn er in de oorlog waartegen je je moet beschermen? *aanvallen, bomaanvallen, granaten, kogels...*
Waarvoor zijn de soldaten in de loopgraven bang? *bang om gewond te worden, bang om een vriend te verliezen, bang om te sterven...*
- Waarvoor zijn wij soms bang? Waartegen moeten wij ons soms beschermen?
Bang voor: ziekte, dood, vrienden verliezen... Bescherming: pilletjes en siroop tegen ziekte, gezond leven; dood: kan je je niet echt tegen beschermen, maar wel voorzichtig zijn in het verkeer bijvoorbeeld; vrienden verliezen: goed zorg dragen voor vrienden...

VERWERKING

tableau vivant

steekkaarten

Aan de hand van de dramavorm 'tableau vivant' worden de problemen duidelijk die de soldaten meemaakten in de loopgraven. De kinderen krijgen per groepje van 3 à 4 een fiche met daarop een specifiek probleem.

De leerlingen denken na hoe ze het probleem in een stilstaand beeld kunnen uitbeelden. Hierbij moet zeker de nadruk gelegd worden op houdingen, mimiek en lichaamsuitdrukkingen.

Inleidend moment

- Vorm een kring met de klas.
- Je kan met je lichaam en je gezichtsuitdrukking heel goed tonen hoe je je voelt. Hierbij hoeft je zelfs geen woorden te gebruiken.

- Toon eens alleen met je gezicht de volgende gevoelens.
 - Opgewekt
 - Teleurgesteld
 - Geschrokken
 - Kwaad
- We gaan nu dezelfde gevoelens uitbeelden, maar nu niet enkel met het gezicht, maar met het hele lichaam. Je mag hierbij heel grote gebaren gebruiken.
 - Opgewekt
 - Teleurgesteld
 - Geschrokken
 - Kwaad

Uitleg tableau vivant

- Straks krijg je per groepje een kaart met daarop een probleem waar de soldaten in de loopgraven mee te maken kregen.
- Lees je kaart aandachtig en denk na hoe je met een stilstaand beeld dat kan uitbeelden. Dat wil zeggen dat je dus niet beweegt en niet spreekt.
- Ik toon even een situatie voor. (je toont een soldaat die een ontploffing meemaakt van op afstand)
- Wat heb ik uitgebeeld? (leerlingen raden) Zo gaat het dus in z'n werk.
- Aan het werk!
 - Als leerkracht loop je rond en help je waar nodig. Je ondersteunt de leerlingen.

Toonmoment

- Nu komt elk groepje om beurt vooraan en beeldt zijn probleem uit. Ik zeg telkens 1...2...3... BEVRIES!
 - Elk groepje toont z'n probleem en de leerlingen die kijken, mogen raden over welk probleem het gaat. Indien nodig, bespreekt de leerkracht nog kort het probleem.
 - Suggestie: als het niet duidelijk is wat uitgebeeld is, kan je als leerkracht vooraan gaan en je hand op de schouder leggen van een van de uitbeeldende leerlingen. Deze leerling 'ontvriest' dan en de klas kan dan vragen stellen aan de leerling over wat ze zien. Hierdoor wordt het sneller duidelijk welk probleem voorgesteld wordt.

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 3

Op toevallige wijze komt Sam aan de andere kant van de loopgraven terecht. De Belgische soldaten verwelkomen de hond met veel plezier. Adjudant Geuns neemt de hond onder z'n hoede. Sam maakt alle aspecten van de loopgravenoorlog mee: het front, de loopgraven, de modder, het niemandsland, de miserie...

1. Het front

Na de val van Antwerpen op 9 oktober 1914 trekt het Belgische leger zich terug achter de IJzer. Samen met het Franse en Britse leger bezetten onze legers een frontlinie van aan de zee tot aan de Zwitserse grens.

Zo ontstaat de Ieperboog, beter bekend onder de Engelse term 'Ypres Salient'.

In de volgende oorlogsjaren verandert de frontlijn amper. Door aanvallen en tegenaanvallen blijft de speling van de frontlijn beperkt tot ongeveer 30 kilometer.

Illustratie 3: Het Front in de Westhoek

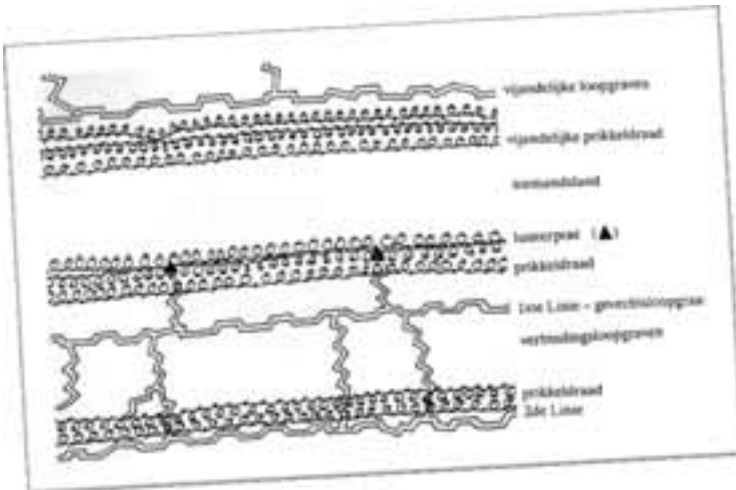
2. De loopgraven

De allereerste versie van loopgraven zijn de zogenaamde 'schuttersputjes voor de liggende soldaat'. Deze ontstaan doordat soldaten putjes maakten waar ze net in konden liggen. Deze primitieve loopgraven dienen als bescherming tegen kogels en rondvliegende stukken van obussen.

Enige tijd later worden deze loopgraven dieper gemaakt, versterkt, met onder andere zandzakjes ('vaderlandertjes') en met elkaar verbonden.

Eén groot nadeel: er staat heel veel water in de loopgraven, wat zorgt voor modder en veel vuil (en de zgn. trenchfeet: zie verhaal 5).

Loopgraven bestaan nooit uit één recht stuk. Dit is veel te gevaarlijk. Indien de vijand de loopgraaf binnendringt, kan hij zo iedereen in de loopgraaf neerschieten.

Illustratie 4: het loopgravensysteem

Er bestaan diverse soorten loopgraven:

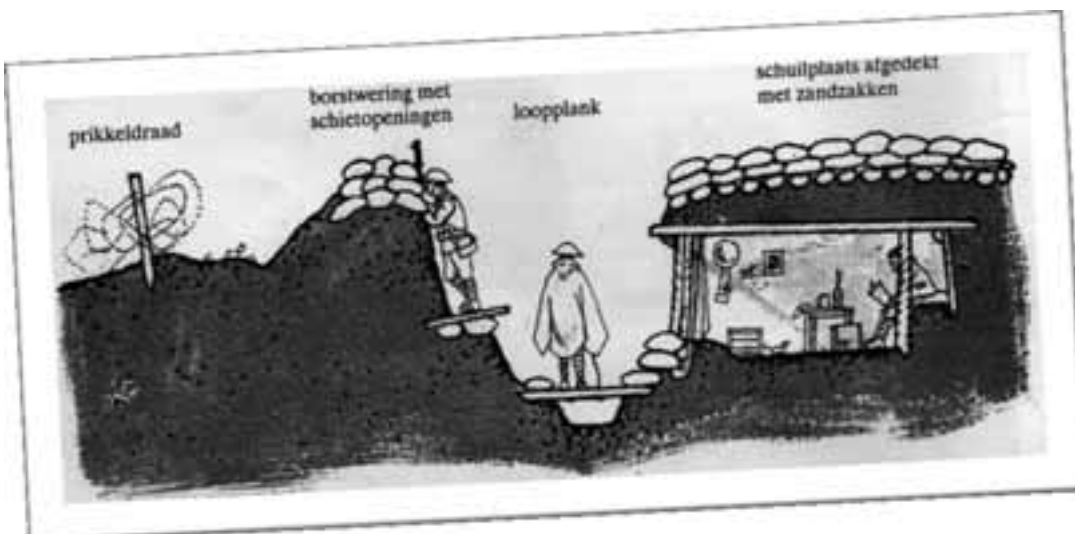
- **gevechtloopgraven:**

Deze bevinden zich vooraan en worden gebruikt door de scherpshutters. Deze smalle gangen worden veelal afgedekt met takken, ijzerdraad of pantserplaten. Deze loopgraven zijn ongeveer één meter breed en twee meter diep. (Allaert, 1992, p. 19)

- **dekkingsloopgraven:**

Deze loopgraven liggen achter de gevechtloopgraven en staan ermee in verbinding. Verder heb je nog de aanvoerloopgraven en de reserveloopgraven. Deze laatste dienen als rustplaats.

De afbeeldingen hieronder schetst een doorsnede van een gevechtloopgraaf.

Illustratie 3: doorsnede van een gevechtloopgraaf

3. Het soldatenleven

Het leven als soldaat wordt door kinderen veelal te heroïsch gezien. Vaak wordt vergeten dat deze soldaten continu met angstgevoelens zaten. “Ze konden ieder ogenblik aan stukken gereten worden.” (Allaert, 1992, p. 21) Daarbij komt dan nog eens de jeuk van de luizen, de ratten die dag en nacht aanwezig waren, de saaie momenten, hun vrienden die gewond in de loopgraaf lagen, verminkte ‘loopgravenvoeten’ door de modder, slapeloze nachten, het ontploffen van obussen, de dreiging van sluipschutters...

Kortom, het leven van een soldaat is zoveel meer dan enkel maar schieten.

“Het doodsgevaar was nooit ver weg! Een soldaat schreef: “Ons piekerend verstand was het grootste gevaar en dat moesten wij verdoven of wij zouden gek zijn geworden.”” (Allaert, 1992, p. 21)

Aan het begin van de oorlog bevinden de frontsoldaten zich één tot vier dagen in de gevechtloopgraven. Later kan dit oplopen tot 12 dagen.

Hierna gaan ze weer voor een drietal dagen naar de tweede linie. Na een zestal dagen kunnen de soldaten naar de achterste linie om even uit te rusten.

Na een periode van 3 tot 6 maanden verplaatst het hele regiment zich naar een plaats die zich een twintigtal kilometer van het front bevindt. Hier kunnen ze dan 2 tot 4 weken grondig uitrusten.

BESPREKING FOTO'S

FOTO 4: SOLDATEN IN DE LOOPGRAVEN (VERHAAL 3)

Deze soldaten rusten even uit. Hun geweren zijn tegen elkaar gezet. Een pijp roken was een heel gewone bezigheid. Op de achtergrond zie je enkele paarden met karren staan. In deze gezellige bende komt Sam terecht.

VERHAAL 4

Wat vooraf ging...

Sam komt toevallig aan de andere kant van de loopgraven terecht. De Belgische soldaten verwelkomen de jonge hond met plezier. De Belgische adjudant Geuns neemt de hond onder z'n hoede. De jonge hond maakt alle aspecten van de loopgravenoorlog mee: het front, de loopgraven, de modder, het niemandsland, de miserie...

Het leven in de loopgraven gaat nog steeds z'n gewone gangetje. Alhoewel, heel gewoon kan ik het niet noemen.. Ik ben nog steeds de meeste geliefde rattenpakker van ver in de omstreken.

Ik heb al heel veel nare dingen gezien hier. Als er gevechten zijn, sterven heel veel mannen. Soms kan ik het niet aanzien. Elkaar aanvallen lijkt wel een spelletje. Eerst vallen wij aan tot we bijna aan hun loopgraaf zijn. Daarna rennen we zo snel mogelijk terug en daarna is het aan de Duitsers om hetzelfde te proberen...

Soms zie ik soldaten die niet meer willen vechten. Ze huilen vaak. Ik denk dat ze het spel niet willen verliezen...

Iedereen is de oorlog kotsbeu. De soldaten krijgen, net als ik, weinig te eten. Ik weet hoe zij zich voelen. Sommigen lopen mopperend rond en velen lijken verzwakt. Het liefst zou iedereen gewoon vrede sluiten en de hele oorlog vergeten.

Het is winter en ik heb het 's nachts altijd zo koud. Ik ga telkens dicht tegen m'n baas liggen, dat helpt een beetje.

's Morgens strek ik altijd even mijn poten en neem een kijkje in onze loopgraaf. De grond is bevroren en voelt ijskoud aan. Vannacht kon ik nog eens goed slapen. Er waren geen oorverdovende geweerschoten die me wakker hielden en geen gebulder van kanonnen.

Een soldaat die warm ingeduffeld de vijandelijke loopgraaf bespiedt, roept me naar zich toe.

"Goedemorgen vriend! Zalig Kerstmis!"

Kerstmis... Het doet me zo denken aan de gezellige avonden thuis bij boer Maurice, hoe ik dan ook een stukje vlees mocht hebben en onder de tafel mocht liggen. En de kachel verwarmde de hele kamer! Hoe gezellig was dat en hoe koud en hongerig is het nu... De soldaten voelen net als ik heimwee naar huis. Velen schrijven brieven naar huis, naar hun vrouw of hun ouders.

Plots word ik uit m'n gedachten wakker geschud. Ik hoor een... een Duitse stem? Het komt van de Duitse loopgraaf. Het is alsof iemand iets zingt. Hoe langer ik luister, hoe meer mannen ik hoor zingen.

De Belgische soldaten komen nieuwsgierig kijken in onze loopgraaf. Af en toe steken er enkele hun hoofd boven de loopgraaf. Er wordt gelachen. Enkele Belgische soldaten beginnen 'Stille nacht' te zingen.

De soldaat die daarnet de vijandelijke loopgraaf bespiedde, pakt me op en laat me meekijken. Maar is helemaal niets te zien.

Plots verschijnt er een bordje uit de Duitse loopgraaf.

Er staat 'frohe Weihnachten' op. De soldaten beginnen te lachen.

De soldaat naast mij steekt z'n hoofd boven de loopgraaf en roept "Zalig Kerstfeest"!

Dit is de eerste keer sinds ik hier ben dat ik onze soldaten hoor roepen naar de Duitse.

Even later steken enkele Duitse soldaten met hun pinhelmen boven de loopgraven uit. Ze roepen allerlei rare zinnen zoals "nicht schießen" of "Wir wollen keinen Krieg".

Plots waagt één van de Duitse soldaten zich in het niemandsland. Hij heeft geen geweer bij zich. Hij doet teken dat we naar hem toe moeten gaan. Aarzelend kijken onze soldaten elkaar aan.

De soldaat die mij draagt, besluit om naar de Duitser te gaan. Hij kruipt uit onze loopgraaf. Ik volg hem op de voet.

Er wordt steeds verteld dat de Duitse soldaten monsters zijn die enkel maar willen vechten. Maar die Duitse soldaat ziet er erg vriendelijk uit. De twee soldaten geven elkaar een hand en ik krijg een aai over m'n kop.

Niet veel later komen nog meer Duitse en Belgische soldaten samen. Soms verstaan ze elkaar niet en leggen het dan met handen en voeten uit. Er wordt veel gelachen.

De soldaat waar ik bij sta, heeft het over eten. Hij klaagt over onze maaltijden.

"En dat voor een feestdag" lacht hij. De Duitse soldaat klaagt mee en toont hem z'n zak vol eten. Ik zie stukken brood en enkele blikken.

Overal om ons heen liggen nog dode soldaten, zowel Duitse als Belgische.

"Laten we ze begraven" hoor ik mijn vriend de soldaat zeggen.

"Ja, begraven" zegt de Duitse soldaat knikkend.

De andere soldaten volgen ons voorbeeld. Duitse en Belgische soldaten worden samen begraven.

Wat vreemd toch... eerst schieten ze elkaar dood en dan wordt er besloten om ze samen te begraven...

Wat zit de oorlog toch raar in elkaar.

In het midden van het niemandsland wordt een grote kuil gegraven. Daar worden de gesneuvelde soldaten voorzichtig ingelegd.

“Laten we het even stil maken voor onze gevallen vrienden.”, zegt één van de Duitse soldaten.

Wat later komt een soldaat uit de Duitse loopgraaf met een grote kerstboom op zijn rug.

Samen met enkele andere soldaten slepen ze die naar het midden van het niemandsland. Daar planten ze hem in de grond. Naast de kerstboom zie ik Duitse en Belgische soldaten die samen eten. Ze wisselen eten uit! Ik ga tussen de soldaten zitten. Het ruikt er zo lekker.

Ik ga bedelen van soldaat tot soldaat in de hoop iets lekkers te kunnen bemachtigen.

Haha! Ik heb geluk! Ik krijg lekkere stukken vlees. Ik leg mijn kop op Geuns' benen.

Alles is zoveel beter nu. Er wordt niet meer gevochten, er vallen geen doden meer, Duitsers en Belgen lachen samen, er wordt gezongen...

Het lijkt erop dat de oorlog voorbij is! Gelukkig...

Een Duitse officier vraagt of wij een aalmoezenier hebben. Hij wil hem iets afgeven zegt hij.

Wat is dat 'een aalmoezenier'? Eén van onze soldaten gaat onze loopgraaf in en komt er niet veel later weer uit met een andere soldaat. Die draagt een kruisje.

Nu weet ik wat de Duitse soldaat bedoelt met 'een aalmoezenier'. Dat is een soort priester!

De Duitse officier haalt iets uit een zak. Het lijkt op een gouden kunstwerk met bovenop een zon.

“Dit hebben we meegenomen uit de kelder van een klooster uit Diksmuide. We vinden eigenlijk dat deze teruggebracht moet worden.”

De priester bekijkt het gouden kunstwerk aandachtig.

“Dank u wel, we zullen de monstrans teruggeven aan het klooster.”

Voor ik het beseft verlicht de maan het niemandsland. Het is al avond en de soldaten besluiten terug te gaan naar hun eigen loopgraven.

Ik zie de soldaten stevige handdrukken geven. Ze zeggen nog een paar woorden van vaarwel en kruipen blij terug in hun loopgraaf.

De volgende morgen worden we vroeg gewekt door een Belgische officier. Hij roept alle soldaten bij elkaar.

Velen zien er nog moe uit van het feestje van gisteren.

Ik denk dat onze Duitse vrienden waarschijnlijk nog slapen. Ik hoor niets aan de overkant van het niemandsland.

De officier kucht en haalt een brief uit zijn broekzak.

“Ik heb deze brief daarnet ontvangen. Ze komt van bovenaf. De hogere officieren van het leger hebben vernomen dat we nogal vriendelijk waren met de Duitsers gisteren. Ze verbieden ons nog enig ander contact te leggen met de Duitsers. Ze herinneren er ons aan dat we nog steeds in een oorlog zitten en dat de Duitsers onze vijanden zijn.”

Hij kijkt ons één voor één streng aan.

“Iedereen op zijn posten. Elke Duitsers die vanaf nu zijn hoofd laat zien boven de loopgraven, is een dode Duitser... Begrepen?”

Nu dacht ik dat de oorlog eindelijk ten einde was. Waarom moeten de soldaten toch weer verder vechten? Er was toch geen ruzie? Het leek er gisteren toch op dat het vechten gedaan was?

HANDLEIDING VERHAAL 4

(± 40 min.)

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn. "We hebben samen al heel wat meegemaakt, hé? Wat is er de vorige keer allemaal gebeurd?"

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto.
- Wie zie je op deze foto?
- Wat heeft de Duitse soldaat in zijn handen? kerstboompje

- Waaruit komt deze foto? uit een krant
- Wat zouden deze Duitse en Britse soldaten samen doen? Er is toch oorlog?
- Luister naar het volgende verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 1, nummer 4
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 4
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal. (Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?)
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

KERSTBOOM (MINIATUUR)

- Waar vieren de Duitse en Belgische soldaten feest? Het is een strook land tussen de loopgraven van de Duitse en de Belgische soldaten. Hoe noemen we dat stukje land dat van niemand is? *niemandsland*
- Wie bracht de kerstboom in het niemandsland? *Duitse soldaat*
- Waarom zou je een kerstboom in het niemandsland zetten? *als teken van vriendschap, als uitnodiging om samen te feesten, vrede*
- Waarom zetten wij een kerstboom in de kerstperiode? *omdat het traditie is, om te tonen dat het Kerstmis is, omdat het gezellig is, om licht te brengen in de donkere periode*
- Wat deden de soldaten rond de kerstboom? *samen eten, cadeautjes geven...*
 - Het “thuisgevoel” van de soldaten, zowel Duitse als Belgische, kwam naar boven. De soldaten hadden even het gevoel “thuis te zijn”.

VERWERKING

Een spontaan, maar geleid klasgesprek over Kerstmis

Vragen over Kerstmis nu

- Wat eten jullie op Kerstmis?
 - Welke spelletjes spelen jullie? Waarnaar kijk je op deze avond?
 - Welk voorwerp hoort bij Kerstmis en zie je in elke woonkamer? *kerstboom*
Wat is er typisch aan een kerstboom? *de slingers, kerstballen, de ster,...*
 - Met wie vier je Kerstmis?
 - Wat geef je aan elkaar op kerstavond/kerstdag?
 - Wat kun je zeggen over de woonkamer waar je Kerstmis viert? *gezellig ingericht, warm, kaarsjes...*
 - Waarover praat je op Kerstmis?
- Vat de antwoorden van de leerlingen per vraag samen en schrijf deze in de eerste kolom van het bordschema.

Aan de hand van het bordschema stel je nu dezelfde vragen, maar over de soldaten die Kerstmis vierden in 1914.

- Wat eten de soldaten op Kerstmis?
- Welke spel spelen de soldaten?

- Wij hebben een mooie versierde kerstboom. Wat kun je zeggen over de kerstboom van de soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog?
- Met wie vierden de Belgische soldaten Kerstmis?
- Wat geven de soldaten aan elkaar op kerstavond/kerstdag?
- Wat kun je zeggen over de plaats waar de soldaten Kerstmis vieren?
- Waarover praten de soldaten op Kerstmis?

Bouw aan de hand van het gesprek een soortgelijk schema op.

KERSTMIS NU

Lekker menu: kalkoen, ijstaart...
Gezelschapsspelletjes spelen, tv-kijken...
Mooi versierde kerstboom met slingers, kerstballen...
Samen met het gezin, de familie, vrienden...
Cadeautjes geven
In een gezellige, warme woonkamer
Praten over leuke momenten,
mooie momenten van het voorbije jaar

KERSTMIS 1914

Brood, vlees uit blik, bonen...
Voetballen, samen zingen...
Sober versierde kerstboom
Samen met de 'vijand'
Geven van chocolade, sigaretten, rum...
Buiten in de koude
Praten over het voorbije oorlogsjaar
en over het einde van de oorlog

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 4

De soldaten rond Sam worden met de dag moedelozer. Ze vinden de oorlog zinloos. Hij lijkt nooit te eindigen. Sam ziet veel makkers sneuvelen en hij snapt niet waarom. En nu Sam weet hoe het aan beide kanten is, ziet hij niet veel verschil. Ze spreken een andere taal, maar de Belgische, Britse en Duitse soldaten lijken allemaal op elkaar. Ze zitten immers allemaal in hetzelfde schuitje. Dan gebeurt iets merkwaardigs: op Kerstmis ziet Sam plots in de verte soldaten van beide kanten in het niemandsland verschijnen. Ze staan oog in oog met elkaar en praten alsof ze vrienden zijn.

1. Zinloosheid van de oorlog

Als de soldaten in 1914 vol goede moed in naar het front gaan, is iedereen ervan overtuigd dat de oorlog tegen Kerstmis van datzelfde jaar voorbij zal zijn. Helaas, het draait helemaal anders uit.

De soldaten moeten maandenlang in erbarmelijke omstandigheden leven. Hierdoor zakt de moed hen steeds dieper in de schoenen. Ze snappen de zin van de oorlog niet meer. Ook talloze makkers zien sneuvelen komt hard aan.

Op sommige plaatsen was het zo dat de vijandelijke linie op amper 400 meter afstand lag. De Duitse en Belgische, Britse of Franse soldaten konden elkaar soms horen als er geroepen werd. Soms werd er dagenlang niet geschoten. Wederzijds vertrouwen groeide. Geen van beide partijen snapte de zin van oorlog nog.

2. Het kerstbestand

We verduidelijken het Kerstbestand met een fragment uit Célines Grote Oorlog, een jeugdboek van Johan Ballegeer waar het mooi beschreven staat:

“December gleed voorbij met mist en regenvlagen, maar een paar dagen voor kerstdag begon het te vriezen dat het kraakte. De soldaten waren blij dat ze eindelijk van de modder verlost waren, maar tegelijk waren ze bang. Nu de

IJzer dichtgevroren was, konden er weleens Duitse patrouilles over het ijs naar de Belgische stellingen kruipen. De wachten werden verdubbeld en waren bijzonder waakzaam. Een paar jongens lagen de Duitse linies in het oog te houden. “Kerstdag,” zuchtte de ene. “Feest van de Vrede...”

“Thuis aten we altijd kalkoen...”

“En we zongen liedjes...”

Opeens klonk aan de overkant een melodieuze tenor: “Stille Nacht! Heilige Nacht! Alles schläft, einsam wartet...”

“Luister! Ze zingen Stille Nacht!” “Ik heb het verleden jaar nog in de kerk gezongen...” De jongen die dat gezegd had, klom op de borstwering. Hij ging rechtop staan en zong met heldere stem de tweede strofe: “Stille nacht, heilige nacht! Davids zoon, lang verwacht, wordt door d’herders begroet in de stal. Op de bergen klinkt vreugdegeschal: Heil, de Redder is daar! Heil de Redder is daar!”

Terwijl ze zongen, daalden beide soldaten, de Duitser en de Vlaming, de lage oever van de IJzer af. Ze schreden langzaam op elkaar toe. In het midden van de rivier sloten ze mekaar wenend in de armen... Nu kwamen aan beide kanten ook de andere soldaten uit hun loopgraven. Ze brachten chocolade, rum, sigaretten, schnaps en ananas in blik mee om mekaar kerstgeschenken te geven.”

Op tientallen plaatsen langs het westelijk front was er sprake van dergelijke “kerstbestanden”. Op enkele plaatsen werd er zelfs gevoetbald. Er werd gepraat, gezongen, gelachen... Meestal werden ook de doden begraven in het niemandsland.

De legerleiding was woedend toen ze hoorde van de kerstbestanden. Ze maakten snel komaf met deze staakt-het-vuren.

In het fragment van Célines Grote Oorlog werden de Vlamingen twee dagen later afgelost door Senegalezen. Ze beschoten de Duitse stellingen en zo ging het vechten weer verder...

Afbeelding 6:
Belgische soldaten ruilen producten met Britse soldaten.

BESPREKING FOTO'S

FOTO 5: KERSTBESTAND (VERHAAL 4)

Deze cover van het Britse tijdschrift 'The Illustrated London News' geeft een mooi beeld van het kerstbestand. Britse (vooraan) en Duitse soldaten verbroederen.

De tekst onder de afbeelding: *The Light of Peace in the trenches on Christmas eve: A German soldier opens the spontaneous truce by approaching the British lines with a small Christmas tree.*

Sam is getuige van één van de bekendste momenten van de Eerste Wereldoorlog. Na deze dag hadden de troepen er hoop op dat de oorlog weldra zou eindigen. Helaas moesten de soldaten nog 3 jaar blijven hopen...

VERHAAL 5

Wat vooraf ging...

Tijdens het kerstbestand leek het er op dat de oorlog eindelijk voorbij was. Helaas merkte Sam al vlug dat dit niet het geval was. Na het gezellige feest met de Duitse soldaten ging de oorlog weer gewoon verder...

De maanden gaan voorbij. Het komt stilaan je oren uit! Aanvallen... terugtrekken... verdedigen... en opnieuw... aanvallen... terugtrekken... verdedigen... dag na dag... En soms laten ze je dan eens een paar dagen rusten. 'Rusten' noemen ze dat dan. Je mag drie dagen naar de achterste loopgraven. Je kunt er niet tot rust komen. Steeds zit je met angst. Angst dat één van je vrienden gedood wordt, angst dat de Duitse soldaten doorbreken en dat we moeten vluchten. De dagen gaan tergend traag voorbij. Adjudant Geuns lijkt verdrietig. Hij praat niet veel, eet heel weinig en slaapt slecht. 's Nachts hoor ik hem woelen onder zijn deken. Het lijkt alsof hij piekert.

Eigenlijk loopt iedereen er maar somber bij. De oorlog blijft maar duren. Heel even dachten we dat deze gruwelijke oorlog voorbij was. Iedereen kreeg hoop met Kerstmis, maar uiteindelijk verandert er niets aan onze sombere situatie. De modder in onze loopgraaf zorgt voor veel ellende. De soldaten lopen met hun voeten door het slijk. Hun schoenen en sokken worden nat. Adjudant Geuns heeft iets aan zijn linkervoet. De verpleger van onze loopgraaf sprak over 'loopgravenvoet'. Zijn voet is dubbel zo dik als zijn andere voet. Adjudant Geuns zegt dat hij er geen gevoel meer in heeft. Als zijn voet niet vlug weer verbetert, zullen ze hem misschien moeten afzetten, "amputeren" noemt de arts het. Zonder enige waarschuwing horen we het fluiten van invallende bommen.

"Zoek dekking!" roept een soldaat. Iedereen gooit zich in de modder, rent naar de schuilplaatsen of maakt zich zo klein mogelijk. Enkele seconden later regent het bommen. Overal om me heen zijn grote ontploffingen.

Adjudant Geuns neemt me dicht in zijn armen. We liggen zo plat mogelijk in onze loopgraaf. Hij drukt me zo diep mogelijk tegen de grond.

Wat een lawaai! Overal hoor ik soldaten roepen. Hopen aarde worden de lucht in gegooid door de explosies. Ik ben nog nooit zo bang geweest in heel m'n leven. Dit moment doet me denken aan de bominslag toen ik vertrok met boer Maurice. Als er geen explosies meer te horen zijn, open ik voorzichtig mijn ogen. Onze loopgraaf is zwaar vernield. Soldaten liggen huilend en gewond in de modder. Sommige liggen half bedolven onder een hele berg aarde. Alleen hun voeten zijn nog zichtbaar. Anderen zijn wanhopig op zoek naar hun arm of been. Wat een angstaanjagend tafereel.

De officier komt hijgend uit de schuilplaats. "Neem de gevechtspositie in!"

Alle soldaten die nog in staat zijn te vechten, leggen hun geweer steunend op de zandzakken. Ze mikken naar het niemandsland. De soldaten aan de machinegeweren stoppen de kogelband in het machinegeweer. De spanning is te snijden. Geuns tuurt het niemandsland af. Hij kijkt me even aan en glimlacht onzeker.

"Hé, wat is dat?!"

Heel voorzichtig kijken we door de zandzakken heen naar de Duitse loopgraven.

We weten niet wat we zien. Een groene wolk komt traag op ons afgedreven. Er ontstaat paniek. Soldaten rennen heen en weer, op zoek naar iemand die weet wat ze moeten doen.

"Waar is de officier?"

"Wat moeten we doen?"

"Wat gebeurt er?"

Adjudant Geuns holt door de loopgraven. "Sam jongen, dit is niet goed. Ik voel het".

De groene wolk komt langzaam dichterbij.

Uit angst beginnen de soldaten te vuren. De wolk bereikt de soldaten in de loopgraven voor ons. Ik hoor ze gillen, roepen en tieren. Wat gebeurt daar toch?

Adjudant Geuns grijpt me vast en neemt me mee naar onze slaapplek. Door de bommenaanval is een deel ingestort. Hij stopt twee stukken doek in een emmer met water. Zonder twijfelen, wikkelt hij één van de doornatte doeken rond mijn muil. De andere houdt hij voor zijn eigen mond. "Hier blijven Sam", zegt hij.

Buiten horen we mitrailleursalvo's en geweerschoten. Blijkbaar denken onze soldaten dat de Duitse troepen de wolken gebruiken als afleidingsmaneuver om ons aan te vallen. Waarom houdt Geuns die doeken voor onze gezichten? En waarom vecht hij niet mee met de andere soldaten?

Niet veel later horen we ook de soldaten uit onze loopgraven roepen en tieren. Zouden de Duitse troepen aanvallen? Wat als ze in onze slaapplek komen?

Plots horen we een fluitsignaal. Dat fluitsignaal heb ik nog gehoord. Telkens als de Duitse troepen aanvallen, blazen ze op een fluitje.

"Sam, we moeten hier weg!" Hij neemt me mee en rent naar buiten. Nog steeds houdt hij het doekje stevig op zijn mond en voor zijn neus gedrukt.

Als we buiten komen, kan ik mijn ogen niet geloven. Het lijkt alsof ik in een groene wolk sta. Overal liggen onze soldaten, kermend. Aan hun gezichten kun je zien dat ze er aan gekrabbd hebben. De meeste zijn dood. Wie nog leeft, trekt aan z'n kleren. Hun ogen puilen uit en hun tongen hangen uit hun mond.

Het is afschuwelijk.

Veel tijd om te kijken heb ik niet. Adjudant Geuns klimt uit onze loopgraaf en loopt naar onze loopgraven die wat verderop liggen.

De Duitse soldaten vuren op ons. De kogels vliegen ons om de oren. Plots vallen we in het slijk. Adjudant Geuns schreeuwt. Hij grijpt naar zijn borst. Hij bloedt...

"Kom Sam, we moeten verder". Hij strompelt verder. Ik volg hem.

Tijdens zijn val, heeft Geuns zijn doekje verloren. Hij begint hard te hoesten. Zo laag mogelijk kruipt hij verder.

Komaan Geuns, vlugger... de Duitse soldaten komen eraan. In de verte zie ik onze soldaten zwaaien en roepen.

"Haast je! Je bent er bijna!"

Het lijkt wel uren te duren vooraleer we er zijn. Geuns hoest en krijst het uit. Plots voel ik een pijnlijke bijensteek in mijn nek. Bloed loopt over mijn vacht...

Ik wankel... Ik ben er bijna... De Belgische soldaten voor me bewegen nog maar ik kan ze amper zien... Alles wordt wazig... Geuns, waar ben je ?!

Als mijn ogen heel even opengaan, zie ik de blauwe lucht. Ik word gedragen door een soldaat. Geuns ligt op een plank. Enkele soldaten dragen hem...

Dan wordt alles weer wazig...

Plots schrik ik wakker. Waar ben ik? Ik lig in een grote tent. Een witte doek is rond mijn nek gewikkeld. Ik kan mijn hoofd amper bewegen. In de tent staan bedden. In ieder bed ligt een man. Vrouwen en mannen zijn druk in de weer.

Een man in een lichtbruin uniform hurkt naast mij neer.

"How are you, my young friend? You've had a rough time, I suppose."

Hij praat verder maar veel versta ik er niet van. Hij aait me zachtjes over m'n hoofd.

"You'll be all right." Daarna vertrekt hij weer.

Waar is adjudant Geuns? En waar ben ik? M'n oogleden wegen als lood... voor ik het goed en wel besef, val ik weer in slaap...

Enkele dagen later kan ik al weer lopen. Natuurlijk wankel ik wel nog een beetje. Op de plaats waar ik ben, werken veel mannen en vrouwen. Telkens als er gewonde soldaten aankomen, worden zij verzorgd en soms geopereerd.

In al de tijd die ik hier ben, heb ik adjudant Geuns niet meer gezien. Iedere tent en schuilkamer heb ik afgezocht, maar het leverde niets op.

In sommige tenten mag ik zelfs niet komen. Dan word ik telkens weggejaagd door de dokters.

Soms hoor je mensen roepen. Dan worden ze geopereerd. Door de kier van een tent heb ik gezien hoe ze het been van een soldaat afzaagden. Hij was niet eens verdoofd.

Als soldaten het niet halen, worden ze buiten gelegd. Soms blijven ze er wel vier dagen liggen...

's Nachts gaat plots een tent open. De soldaat die ik eerst niet verstond, komt hoofdschuddend naar buiten.

"Damn... damn!" roept hij. Ik stap naar hem toe. Ik zie aan zijn gezicht dat hij ergens mee zit.

Hij zet zich tegen de muur van de schuilkamer en haalt een stukje papier en een potlood uit. Naast hem bloeit een mooie, rode bloem. Heel even sluit hij zijn ogen en dan begint hij te schrijven... Wat schrijft hij toch op?

"Hmmm... het is zo moeilijk om alles te verwoorden " zegt hij.

*"In Vlaanderens velden bloeien de klapprozen
Tussen de kruisen, rij aan rij
die onze plek aangeven; en in de lucht
vliegen leeuweriken, nog steeds dapper zingend
ook al hoor je ze nauwelijks te midden van het kanongebulder
aan de grond.*

*Wij zijn de doden. Enkele dagen geleden
leefden we nog, voelden de dauw, zagen de zon ondergaan
beminden en werden bemind en nu liggen we
in Vlaanderens velden*

*Neem ons gevecht met de vijand weer op:
Tot u gooien wij, met falende hand
de toorts; aan u om haar hoog te houden
Als gij breekt met ons die sterven
zullen wij niet slapen, ook al bloeien de klapprozen
in Vlaanderens velden."*

HANDLEIDING VERHAAL 5

(± 50 min')

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: “Wat heb je onthouden van het vorige verhaal? Kan je het samenvatten in enkele zinnen?”

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto.
- Wat zie je op deze foto?
- Waar bevinden deze dode soldaten zich?
- Wie heeft deze foto genomen? Hoe weet je dat? een Duitse soldaat: zie opschrift bovenaan de foto
- Wat kan er gebeurd zijn met deze soldaten?
- Luister naar het volgende verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 1, nummer 5
 - intro lied: muziekdooosje
 - verhaal 5
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal.
Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

KLAPROOS

- Waar in het verhaal komt de klaproos voor?
- Welk gevoel krijg jij bij het zien van de klaproos?
Waarvoor staat rood? vuur, liefde, woede, agressie
- Een beetje uitleg bij de klaproos of papaver:
 - De klaproos is eigenlijk een beetje het symbool van de Eerste Wereldoorlog. Hoe zou dat komen denk je?
 - Laten we eerst eens het gedicht van John Mc Crae opnieuw bekijken.
- Je kan eventueel het gedicht of de eerste strofe ervan laten voorlezen door een leerling. Dit is vooral aan te raden in het vierde leerjaar.

*In Vlaanderens velden bloeien de klaprozen
Tussen de kruisen, rij aan rij
die onze plek aangeven; en in de lucht
vliegen leeuweriken, nog steeds dapper zingend
ook al hoor je ze nauwelijks te midden van het kanongebulder
aan de grond.*

*Wij zijn de doden. Enkele dagen geleden
leefden we nog, voelden de dauw, zagen de zon ondergaan
beminden en werden bemind en nu liggen we
in Vlaanderens velden*

*Neem ons gevecht met de vijand weer op:
Tot u gooien wij, met falende hand
de toorts; aan u om haar hoog te houden
Als gij breekt met ons die sterven
zullen wij niet slapen, ook al bloeien de klaprozen
in Vlaanderens velden.*

- Wat is de betekenis van de klaproos in het gedicht eigenlijk?
 - Wat is de rol van de klaproos?
Klaprozen of papavers bloeien als andere planten in de buurt dood zijn. Ze groeien het best in omgewoelde en vervuilde grond. Ook zit in de bol van de papaver een verdovend middel.
 - Hoe was de grond van de Westhoek tijdens de oorlog? *heel modderig, vuil met veel kraters van de bombardementen...*
 - Er groeiden tijdens de 4 jaar oorlog honderden klaprozen. De schrijver van dit gedicht is John McCrae. Hij was een arts bij het Britse leger en werkte in een veldhospitaal zoals in het verhaal van Sam. Die man in Sams verhaal heeft dus echt bestaan. Hij moet wel honderden klaprozen hebben zien groeien. Klaprozen waren de enige kleurrijke bloemen of dingen die je zag in de sombere, donkere oorlog.

VERWERKING

creatief schrijven

schrijfgerief

kopieerblad klaproos

- John Mc Crae stak al z'n gevoelens over de oorlog in een gedicht. Nu is het aan jullie om ook zelf een gedicht te maken over de verhalen van Sam, over de Eerste Wereldoorlog dus.
- Je krijgt van mij een klaproos. In die klaproos ga je het gedicht schrijven. Na het schrijven kleur je de klaproos mooi vurig rood. Zo hebben we allemaal een klaproos met ons gedicht.
- Dat gedicht kan over gevoelens gaan, over hoe je je voelt bij het horen van een bepaald stuk. Maar het kan ook over gebeurtenissen gaan, over personen...
- Het wordt geen gewoon gedicht. We gaan een elfje maken. Een elfje is een gedicht van elf woorden, verdeeld over 5 regels. Het gaat als volgt:
(bordschema)

*één
twee drie
vier vijf zes
zeven acht negen tien
elf*

- Het laatste woord vat het hele gedicht samen.
- Een voorbeeld van een elfje over de Eerste Wereldoorlog is bijvoorbeeld:

*vreemd
geen adem
dodende groene wolk
soldaten happen naar lucht
gas*

Klaprooselfje

- Als leerlingen klaar zijn, spoor ze dan aan om nog meerdere elfjes te maken.
- De leerlingen lezen hun beste elfje voor aan de rest van de klas. De beste gedichten worden kort even besproken.
- Suggestie: de gedichten lamineren en op een oorlogsmonument in de gemeente of in een buurgemeente gaan leggen.

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE

VERHAAL 5

Tijdens een aanval worden Sam en z'n baas getroffen door vijandelijke kogels. Sam is er beter aan toe dan zijn baasje. Samen worden ze verzorgd in een Brits hospitaal. Zo maakt Sam kennis met de fronthospitalen, de verpleegsters en de dokters.

1. Nieuwe wapentuigen

De Industriële Revolutie van de 19e eeuw maakte het mogelijk om nieuwe wapens te produceren. Deze wapens zorgden voor een totaal nieuwe manier van oorlog voeren.

1.1. Machinegeweren

Machinegeweren zijn geweren die (in die tijd) ongeveer 600 kogels per minuut konden afvuren.

In 1915 onderschatte het Britse leger het nut van deze nieuwe geweren. Zij vonden dat 2 machinegeweren wel voldoende waren per compagnie. De Duitsers daarentegen maakten er optimaal gebruik van.

Hiernaast ziet u een Britse Vickers met onderaan de munitiekist en het koelwater aan de rechterkant. Deze machinegeweer kon 450 tot zelfs 650 schoten per minuut afvuren. Het gewicht bedraagt ongeveer 20 kg. Deze waren lichtgewicht in vergelijking met de Duitse of Russische versies die tot 62 kg konden wegen.

(Illustratie 7: Britse Vickers)

1.2. Artillerie

Hieronder verstaan we zowel mortieren als kanonnen. De artillerie kon verplaatst worden met behulp van paarden of vrachtvoertuigen.

Mortieren zijn een lichtere versie van artillerie. Zij werden door soldaten vervoerd en konden snel gemonteerd worden.

1.3. Gifgas

Op 22 april 1915 wordt dit nieuwe wapen voor het eerst gebruikt. De Duitse troepen laten een groen gas vrij dat de Franse en Canadese soldaten bij Steenstraete volledig verrast. Het chloorgas doet z'n intrede. Een jaar later, in december 1915, gebruiken de Duitsers een nieuw soort gas: fosgeen. Dit gas is nog gevaarlijker dan het chloorgas. Op het einde van de oorlog (12 juli 1917) wordt mosterdgas of 'Yperiet' gebruikt.

Het gebruik van gifgas was sterk afhankelijk van de wind. Als de wind draaide tijdens de gasaanval, dan keerde het terug naar je eigen loopgraven.

Gifgas kan heel nare gevolgen hebben:

- blind worden
- vocht krijgen in de longen
- misselijk voelen
- pijnlijke hoestbuien
- een pijnlijke dood sterven

Het eigenlijke doel van gas is om zo veel mogelijk gewonden te veroorzaken die verzorgd moeten worden en dus de vijand 'tot last' zijn.

land	totaal aantal slachtoffers	doden
Oostenrijk-Hongarije	100 000	3 000
Britse Gemenebest	188 706	8 109
Frankrijk	190 000	8 000
Duitsland	200 000	9 000
Italië	60 000	4 627
Rusland	419 340	56 000
USA	72 807	1 462
andere	10 000	1000
totaal	1 240 853	90 198

Illustratie 8: tabel met het aantal gasslachtoffers

Het duurde dan ook niet lang vooraleer de eerste gasmaskers verschenen. Enkele weken na de eerste gasaanval van 22 april 1915 bij Steenstraete komt het Britse leger op de proppen met een primitief gasmasker. In 1917 verschijnt het eerste echte 'veilige' gasmasker.

(Vande Ginste, 2006, p. 14)

Illustratie 9: Britse soldaten met Vickers en primitieve gasmaskers

Tegen mosterdgas was geen enkel gasmasker bestand. Dit gas verbrandde de huid.

Als soldaat was je altijd verplicht je gasmasker bij je te hebben. In het Britse leger had je 10 seconden de tijd om je gasmasker aan te trekken in om het even welke situatie.

1.4. Vliegtuigen en zeppelins

Aan het begin van de 20e eeuw vond graaf Von Zeppelin een vliegend voorwerp uit dat gevuld werd met waterstofgas. Het waterstofgas zorgde ervoor dat de grote ballon kon blijven zweven. Ze deden al vlug dienst als bommenwerpers.

In het begin van de oorlog werden vliegtuigen vooral gebruikt als observatiemiddel. Later werden granaten en pistolen meegenomen.

Aan het einde van de oorlog werden ze goed gebruikt als snelle jagers (uitgerust met machinegeweren) of als bommenwerpers.

2. Gewond aan het front

Gewonde soldaten probeerden het front zo vlug mogelijk te verlaten. De gewonden die niet meer konden lopen, werden gedragen door de brancardiers. Door het nijpende tekort aan brancarddragers, ambulances en ziekendragers werden de gewonde soldaten geselecteerd. Niet iedere gewonde mocht het front dus verlaten.

“Soldaten met open borstwonden en schedelletsels worden achtergelaten met een flinke dosis morfine om hun sterven te verlichten.” (Brown, Dumarche, Glorennec, Humbert en Verney, 1989, p. 38) Voor stervenden restte een dood in open lucht. Het gebeurde dat een aalmoezenier hen de laatste zegen gaf.

Als een soldaat gewond werd tijdens een aanval en alleen achterbleef in het niemandsland, was de kans erg klein dat hij geholpen werd. Zijn kameraden konden niet zomaar hun loopgraaf verlaten op hem te komen halen. Een interview met Maurice Dely leverde ons het volgende verhaal op.

Op 29 september 1918 werd Jérôme Dely gewond tijdens een aanval. Een kogel doorboorde zijn buik. Hij wist dat hij niet kon rekenen op de brancardiers. “Ze durfden hun loopgraaf niet uit te komen om gewonden af te voeren” getuigt zijn zoon, Maurice Dely.

In een bomkrater wreef Jérôme een doek over zijn wonde en bond die rond zijn hoofd. Hiermee simuleerde hij een hoofdwonde. Hij stond op en keerde terug. Hij was niet van plan te wachten tot er hulp kwam. Bovendien konden de Duitse troepen elk moment een tegenaanval lanceren.

Om hun kameraden makkelijker terug te vinden, kregen de soldaten een zakfluitje. Indien ze gewond werden, bliezen ze hierop. Zo konden hun kameraden ze gemakkelijker terugvinden. Ze moesten enkel maar luisteren naar het fluitsignaal.

In de loopgraven waren hulpposten, in het Engels ‘dressing stations’ genaamd, aanwezig. Maar door het ongedierte (vliegen, ratten...) was het voor de chirurgen helemaal niet gemakkelijk om gewonden hygiënisch te behandelen.

John McCrae, bekend van het wereldberoemde gedicht ‘In Flanders Fields’, was een Canadese arts en chirurg tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij stierf zelf in een veldhospitaal aan de gevolgen van hersenvlies- en longontsteking. Na een behandeling in de hulpposten worden de gewonden overgebracht naar militaire hospitalen. Daar verblijven ze in grote, overvolle zalen. Ze worden verzorgd door verpleegsters.

Naarmate de oorlog verder gaat, komen er meer en meer ziekenhuizen, ambulances. Op chirurgisch gebied zijn er grote vooruitgangen geboekt.

Na een korte revalidatie worden de soldaten ‘medisch goedgekeurd’ en terug naar het regiment gestuurd...

BESPREKING FOTO'S

FOTO 6: EERSTE GASAAIVAL (VERHAAL 5)

Eén dag na de eerste gasaanval van 22 april 1915 werd deze foto genomen. Deze Engelse soldaten werden het slachtoffer van de groene wolk. Aangezien dit de eerste keer was dat gifgas gebruikt werd, wisten de soldaten helemaal niet wat er ging gebeuren. 5000 soldaten stierven tijdens deze gasaanval.

Ook Sam maakt de eerste gasaanval mee op de Belgische loopgraven.

. Englische schützengraben. Langemark. 23 April 1915.

VERHAAL 6

Wat vooraf ging...

Tijdens een aanval worden Sam en z'n baas getroffen. Sam is er beter aan toe dan zijn baasje. Samen worden ze verzorgd in een Brits hospitaal. Zo maakt Sam kennis met de fronthospitalen, de verpleegsters en de dokters.

“How are you doing, young fellow?”

Huh? Wat? Ik open langzaam m'n ogen en zie iemand in het wit voor me staan. Dan pas besef ik waar ik ben, in het hospitaal.

“You're doing great I see, je wonde is goed aan het genezen.”

Dat Engels, ik moet er nog steeds aan wennen.

Iedere dag doe ik mijn “ronde” in de ziekenzaal. De dokter zegt dat het goed voor me is dat ik wat beweeg. Ik maak hier heel wat vrienden. De meesten blijven hier niet zo lang. Alle soorten gevallen komen hier binnen: soldaten met schotwonden, gewonden van gasaanvallen of gewoon allerlei ziekten. Ook hebben we soms stervende soldaten die het niet lang volhouden. Maar je ziet ook de “gelukzakken”. Die hebben bijvoorbeeld een schot in hun voet gehad of zo. Ze mogen uitrusten of zelfs naar huis als ze niet meer kunnen vechten. Voor hen zit de oorlog er op.

Ik ben hier al een tijdje. Ik weet niet waar naar toe, Geuns is verdwenen en nu heb ik geen baasje meer. Sinds gisteren heb ik een nieuwe vriend: Sean. Pff, wat een moeilijke naam om uit te spreken! Hij zegt dat hij van Ierland is, dat klinkt ver! Sean heeft een schotwonde in z'n kuit, dus dat valt wel mee. We zijn goeie vrienden aan het worden.

Joepie! Eindelijk mag ik hier weg uit dat hospitaal. De dokter met het rare gedicht wrijft over mijn kop en neemt afscheid, met toch een beetje verdriet in z'n stem. Ik was echt de lieveling van alle soldaten hier. Sean gaat terug naar het front! Nu ja, front, we gaan eerst naar Poperinge, op rust. Daarna gaan we opnieuw de loopgraven in. We hebben geluk, we kunnen een week uitrusten achter het front.

Als we in Poperinge aankomen, zie ik dingen die ik nog nooit gezien heb! Wat een drukte! Al die vrachtwagens, wagens, bussen en andere voertuigen! Als ik niet oplet, word ik elke minuut overreden. Wat een verschil met de rustige boerderij van boer Maurice!

We komen terecht in een tentenkamp. Daar mogen we uitrusten tot we weer naar het front moeten.

Sean verveelt zich hier. “Come on Sam, laten we gaan!” Eerst gaat Sean sigaretten kopen, daarna gaat hij op café. Ik vind het niet echt leuk, maar wat moet ik anders doen? Opeens hoor ik Sean praten met een ander soldaat: “Wat zeg je? Every man's club? Een club voor iedereen? Wat valt daar dan te beleven?” Ook ik spits mijn oren: “Er is zo'n man, bijgenaamd Tubby, een aalmoezenier, die het clubhuis heeft opgericht. Ze hebben een bibliotheek, je kan er kaarten, schaken en iedere avond kan je gaan luisteren naar soldaten die zingen of toneelspelen. Het lijkt me heel leuk. Kom je vanavond eens kijken naar zo'n concert?” Eindelijk eens wat te beleven!

Die avond zitten we dan in die concert hall. Het is er best leuk! Er worden hier aardige stukjes piano gespeeld, de mannen zingen uit volle borst mee en er hangt een goeie sfeer. Tijdens een van de liedjes zie ik iets kleins flitsen tussen de rijen door. Wat is dat? Ik neem een kijkje... Het is een meisje! Een klein meisje! “Wat een mooi hondje ben jij!” Verbaasd kijk ik naar haar op. Die taal, waar ken ik die van? Boer Maurice! Ze spreekt net zoals boer Maurice... Meteen is ze mijn nieuwe speelkameraad. Ze aait me, praat tegen me en speelt verstoppertje. Ik loop de hele avond kwispelend achter haar aan. Het is alsof ik weer thuis ben! “Ik ben Jeanne, Jeanne Battheu.” Ik weet nu al dat het mijn beste vriendin wordt. Ze is nog erg jong, amper 5, toch heeft ze die blik in haar ogen waardoor ze veel ouder lijkt, veel ernstiger. Zou zij al veel meegemaakt hebben in de oorlog?

Ik ga nog veel terug naar Talbot House met Sean, Jeanne is er niet altijd bij. Op een avond verzamelen we opnieuw in de concertzaal. Er wordt toneel gespeeld, er worden mopjes verteld... Soldaten vinden hier een stukje van hun thuis die ze zo erg missen. Ook ik kom hier tot rust. Het is hier veel veiliger dan rond te dolen op straat en in de cafés.

Vanuit het publiek vraagt plots een soldaat om een lied te brengen. Dat kan natuurlijk altijd. Maar deze keer is het anders. Hij zegt geen woord, neemt plaats op een krukje en steekt van wal.

Terwijl hij zingt, poetst hij z'n schoenen. Het is een lied dat door merg en been gaat. Het is nochtans een lied dat ik eerder gehoord heb. Maar hij zingt het op een speciale manier. Er zit zo veel gevoel in z'n stem, een diep verdriet dat er nu uitkomt. Iedereen wordt er stil van. Iedereen heeft weleens zo'n dag...

De man gaat na het zingen van het lied weer weg. Hij verdwijnt in de nacht... Niemand van ons heeft hem ooit nog gezien... Omdat Jeanne zo'n goeie vriendin is, mag ik soms van Sean bij haar thuis spelen. Jeanne en haar gezin zijn een van de weinigen die hier gebleven zijn. Al de rest is gevluht, vertelt de moeder van Jeanne me. De kinderen verkopen allerlei dingen aan de soldaten: sigaretten, drank... Jeanne vertelt me vooral dat haar buik de hele tijd in elkaar krimpt van de honger. Sean geeft haar soms wel eens iets: een homp brood of een beetje chocolade.

Op een dag moeten we eens heel stil en rustig zijn, waarschuwt de mama van Jeanne me. Er is namelijk een erg belangrijke man op bezoek: Achiel Van Walleghem. “Dat is de onderpastoor van Dikkebus, Jeanne. Hou dus je manieren!” Achiel praat met de vader van Jeanne. Ze hebben het over het front in Diksmuide en omstreken, over de Belgische soldaten. Hé, daar ben ik nog geweest. Ik luister aandachtig.

“Het is verschrikkelijk wat daar gebeurt, Albert. Jonge Vlaamse soldaten worden de dood ingejaagd. Ik kan je tientallen voorbeelden geven. Een verbijsterend verhaal: een Vlaamse soldaat klaagt over pijn in z'n borst. Hij meldt dit bij z'n overste, een Waal natuurlijk, die hem ofwel niet begrijpt ofwel niet wil horen. Wanneer er aangevallen moet worden en alle soldaten uit hun loopgraven springen, kan deze soldaat niet mee vanwege de pijn. Hij wordt uitgescholden voor vuile flamingant-boche, een meeloper met de Duitsers dus. Hij staat terecht voor muiterij en vliegt in de gevangenis zonder dat hij kan uitleggen wat er aan de hand is. Een paar dagen later ligt de soldaat dood in z'n cel: een longonsteking...”

De moeder van Jeanne komt tussen: “Wat verschrikkelijk! Hoe kan dat nu?! Is er dan niemand die zich het lot van de Vlaamse soldaten aantrekt?”

“Het komt langzaam op gang, Mariette. Maar het oprichten van een Vlaamse Beweging is verboden door de wet. Toch zijn ze stiekem bezig met boekjes maken en folders. Ze zijn zelfs van plan een brief te schrijven naar de koning. Maar wanneer die komt, weet ik niet. Het is allemaal erg geheim, zie je...”

Wat is dat toch allemaal... Alsof de oorlog zelf al niet erg genoeg is...

HANDLEIDING VERHAAL 6

(± 50 min.)

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: “We zijn al een heel stuk opgeschoten in Sams verhaal. Er is al heel veel gebeurd. Kan je eens kort vertellen wat er allemaal gebeurd is in al de verhalen van mijn neef Sam? (Wat is er gebeurd in het eerste, tweede, derde... verhaal?)”

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto.
- Wie zie je allemaal op deze foto?
- Welke voertuigen zie je? *vrachtwagens*
- Deze foto is genomen dichtbij een bekende stad uit de Eerste Wereldoorlog. Welke stad? *Poperinge*
- Wat doen soldaten in deze stad? Ze moeten toch aan het front zitten? *Ze zijn op verlof*
- Luister naar het volgende verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 1, nummer 6
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 6
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal. Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

KNUFFELBEER (THEMA: KINDEREN IN DE OORLOG)

- Van wie is deze knuffel? *Jeanne*
- Wat deden kinderen in de oorlog? *vluchten samen met hun familie of ter plekke blijven in het bezette gebied*
- Er waren er enkele die ter plekke bleven zoals Jeanne. Jeanne Battheu heeft echt bestaan, zij is enkele jaren geleden overleden. Als klein meisje bleef ze in Poperinge, een stad op enkele kilometers van het front. Het Britse leger palmde Poperinge volledig in. In geen tijd werd Poperinge een bruisende soldatenstad.
- De knuffel verwijst dus naar kinderen. Denk je dat Jeanne echt kind kon zijn in de oorlog? Denk je dat kinderen zoals Jeanne zorgeloos buiten konden spelen?
Nee, ze hadden serieuze dingen aan hun hoofd bv. aan eten geraken, overleven...
- Stel, je ouders hebben beslist om in Poperinge te blijven ondanks het oorlogsgevaar. Jullie hebben het niet breed en de honger knaagt. Wat doe je om aan eten te komen? *sigaretten, drank, chocolade... verkopen aan de soldaten; een hulpje zijn voor de soldaten enzovoort*
- Oorlogstijd is dus een zeer gevaarlijke tijd om als kind in op te groeien. Zijn er vandaag ook nog kinderen die opgroeien in oorlogsgebied? *Denk maar aan het Gaza-gebied, kindsoldaten in Afrika... (kan nog verder uitgebreid worden door de leerkracht)*
 - **BESLUIT:** “Knuffels zijn typisch iets voor kinderen en oorlog is iets voor grote mensen. Oorlog en kinderen passen dus niet samen, ook al gaan ze soms hand in hand. Wie kan dat uitleggen?”
Kinderen hebben eigenlijk niets te maken met de oorlog, maar zijn er vaak het slachtoffer van. Denk maar aan aanslagen, ouders verliezen... Een kind komt sowieso getekend uit de oorlog, het heeft nooit kind kunnen zijn...

VERWERKING

Creatief musiceren rond gevoelens en inleven

muziekinstrumenten (cymbalen, belletjes, stokjes, trommel...): voor elke leerling minstens 1 instrument

Deel 1: Musiceren rond gevoelens

- **Klasindeling (aan te raden): kring**
- **Werkvorm: klassikaal geleid**
- De leerkracht beschrijft een situatie of gevoel. De leerlingen beschrijven hoe ze bij deze situatie of bij een gevoel muziek kunnen maken, bv. woedend: een stevig ritme en harde geluiden; verdrietig: heel traag en stil...
- De situaties zijn:
 - **Een makker moet gewond afgevoerd worden.**
Hoe voel je je hierbij? *verdrietig*
Zoek nu naar passende muziek die je kunt maken met je instrument dat past bij het gevoel.
De leerkracht gaat samen met de leerlingen op zoek naar muziek die past bij het gevoel.
 - **Je mag op verlof en je voelt je voor het eerst in weken terug vrij!**
Hoe voel je je hier? *opgewekt*
Hoe ga je dat gevoel met muziek beschrijven? Probeer even.
Elke leerling gaat individueel op zoek naar een blij ritme. We beluisteren de ritmes van de leerlingen die hun stukje even willen laten horen aan de klas.
 - **Je zit in de loopgraven en hoort dat heel dichtbij de ene bom na de andere valt.**
Welk gevoel heb je hierbij? *zeer angstig*
Hoe kan angstige muziek klinken, denk je?
De leerkracht gaat zelf een klein stukje spelen dat bij het gevoel ‘angstig’ past (bv. heel traag en stil), de leerling naast de leerkracht ‘breit’ een stukje aan het stuk van de leerkracht enzovoort...
 - **Je bent Vlaams soldaat en je hebt een Waalse officier die het vertikt om een woord Nederlands te spreken.**
Je begrijpt niets van z’n bevelen en wordt uitgescholden voor ‘domme Vlaming’.
Hoe voel je je hier? *boos, woedend, teleurgesteld...*
Bedenk nu een klein stukje muziek waar het gevoel ‘boos, ...’ duidelijk inzit.
De leerlingen bedenken per twee een stukje muziek dat het gevoel ‘boos,...’ weergeeft.

Deel 2: Optreden in Talbot House

- **werkvorm: groepswork**

De leerlingen worden opgedeeld in groepjes van drie of vier. Ze krijgen de opdracht om zelf een gevoel te bedenken die zij hebben bij de oorlog. Dat kan alles zijn: boos om de zinloosheid van de oorlog, verdrietig omdat er zoveel soldaten sneuvelen, verbaasd omdat er zoveel gebeurt...

Elk groepslid heeft een bepaald instrument en bespeelt dat individueel. Toch moeten de leerlingen proberen om alle ritmes en melodieën als één geheel te laten klinken. Ook het heersende gevoel mag niet verloren gaan.

De leerlingen gaan hun muziekstukje opvoeren in Talbot House. De andere leerlingen zijn het publiek. Zij kijken en denken na over het gevoel in het muziekstukje. Achteraf wordt elk groepje besproken.

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 6

Wanneer Sean op verlof mag, gaat Sam mee. Hij komt terecht in Poperinge, een drukke stad achter het front. Sam en Sean zitten op een avond in Talbot House, waar soldaten naartoe komen om de oorlog even te vergeten. De soldaten geven er optredens, spelen een spel, zitten gezellig samen. Sam sluit vriendschap met het kleine meisje Jeanne. Wanneer Sam bij Jeanne thuis zit, is daar een man die klaagt over de miserie van de Vlaamse soldaten. De Waalse officieren, die Frans spreken, willen geen Vlaams spreken en de gewone Vlaamse soldaat begrijpt geen Frans en dus ook geen bevelen...

1. Soldaten op verlof

Zoals reeds vermeld bevonden de frontsoldaten zich aan het begin van de oorlog één tot vier dagen in de gevecht-sloopgraven. Later kon dit oplopen tot 12 dagen. Hierna gingen ze weer voor een drietal dagen naar tweede linie. Na een zestal dagen konden de soldaten naar de achterste linie om even uit te rusten.

Na een periode van 3 tot 6 maanden verplaatste het hele regiment zich naar een plaats die zich op een twintigtal kilometers van het front bevond. Hier konden ze dan 2 tot 4 weken grondig uitrusten.

Voorbeelden van zo'n steden zijn Ieper en Poperinge (met Talbot House). Daar werd het Britse leger gevestigd. In Ieper verbleven in 1917 maar liefst 250 000 Britse soldaten.

Daar konden ze samen met hun kameraden uitrusten, iets gaan drinken, of amusementsavonden met theater en muziek bijwonen. Kortom, ze hadden even iets anders te doen dan oorlog te voeren.

2. Talbot House

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Poperinge een stad achter het front waar veel soldaten verbleven. In Poperinge konden ze de oorlog even vergeten. Helaas kwamen ze meer en meer in aanraking met drank, geweld en vrouwen. Men wilde de soldaten weghouden van deze gebeurtenissen. Daarom werd een plaats opgericht waar de soldaten thee dronken, gezelschapspelletjes speelden, toneelspeelden en muziek maakten. In 1915 opende aalmoezenier Philip Clayton (beter gekend onder de naam 'Tubby') een 'Every Man's Club' in Poperinge. Heel speciaal aan dit soldatenhuis is dat elke soldaat welkom was en dat er geen onderscheid werd gemaakt in rang. Op aandringen van de Britse legerleiding kreeg dit soldatenhuis de naam 'Talbot House', genoemd naar Gilbert Talbot die sneuvelde in 1915. Gilbert was de broer van Neville Talbot, de medestichter van Talbot House.

In Talbot House konden ze menselijkheid, rust en vrede vinden.

3. De Frontbeweging

De Frontbeweging of Vlaamse Beweging stond voor de rechten van de Vlamingen. Er was voortdurende ergernis vanwege de misprijzende houding van de Belgische (en vooral Waalse) legerleiding ten opzichte van Vlaamse soldaten. Enkele voorbeelden:

- 80 % van het Belgisch leger waren Vlamingen, waaronder veel analfabeten en arme boerenjongens. De legerlei-

ding echter bestond vooral uit de rangen van Waalse, Brusselse en verfranste burgerij. Deze keken op de Vlamingen neer en toonden geen begrip voor de Vlaams sprekende soldaten.

- Alle officiële documenten waren in het Frans. Voor de vele soldaten die geen woord Frans verstonden, waren deze documenten een raadsel. Vaak moesten ze hulp vragen aan een kameraad die wel een beetje Frans verstond.
- Officieren gaven al hun bevelen in het Frans, vele Vlaamse soldaten begrepen niets van wat ze zeiden. De officieren scholden de Vlamingen dan uit voor “sales flamands” en “boche” omdat ze de bevelen verkeerd uitvoerden.
- Een gewone soldaat moest meestal de vieze werkjes opknappen, terwijl Franssprekende soldaten “de schone postjes” kregen. Zij hadden dus ook de minste kans om te sneuvelen. Een gewone Vlaamse jongen werd als tweederangsburger beschouwd.

Achter het front kwamen allerlei berichten door van het onrecht dat de Vlaamse jongens aangedaan werd. Jonge Vlaamse intellectuelen zetten een actie op gang om het Vlaamse volk bewust te maken van hun belangen o.l.v. Cyriel Verschaeve (kapelaan van het dorpje Alveringem) en Frans Daels (legerarts). In 1916 ontwierp Joe English een eigen Vlaamse zerk: een Keltisch kruis met een Blauwvoet (symbool van de Vlaamse Beweging) met de letters A.V.V.-V.V.K (Alles voor Vlaanderen – Vlaanderen voor Kristus). Dit was een tegenhanger van de grafzerken die allemaal een Frans opschrift hadden: “Mort pour la patrie”.

Illustratie 10: open brief aan de koning

De beweging kreeg meer en meer Vlaamse aanhang. Dit was een doorn in het oog van veel Franstalige Belgen. Het kwam zelfs zo ver dat ze Vlaamse grafzerken durfden te schenden in 1918.

De studiekringen (en dus ook de Vlaamse Beweging) werden in 1917 verboden. Met andere woorden: ze werden het zwijgen opgelegd. In het geheim werd de Frontbeweging opgericht. Met verboden boekjes en krantjes gaven ze talloze voorbeelden van het onrecht dat de Vlaamse soldaten was aangedaan.

Bekende uitspraken van de Frontbeweging waren:

“Nooit meer oorlog!”, “Hier ons bloed, wanneer ons recht?”

Een belangrijke stap van de Frontbeweging was de “Open Brief aan de Koning”, op 11 juli 1917.

Een symbool van de Vlaamse Beweging zijn de gebroeders Van Raemdonck uit Temse. Ward en Frans waren als vrijwilligers opgetrokken. Frans was dichter en schreef over de Vlaamse strijd. Op 25 maart 1917 werden Frans en Ward aangeduid om samen met nog twee andere sergeanten en hun mannen een nachtelijke verkenningsaanval te doen op Duitse linies bij Steenstraete. Het was een riskante actie. Gewapend met dolken, revolvers en handgranaten gingen ze op weg.

Het kwam inderdaad op een confrontatie. Ze sprongen de Duitse loopgraven in en begonnen lijf aan lijf te vechten met de verraste Duitsers. Er werden vijf Duitsers gevangen gemaakt, die werden naar de Belgische linies gebracht. Frans vertrok als laatste, hij sleurde een Waalse zwaargewonde korporaal met zich mee.

Ward en z'n mannen kwamen aan de brug van de IJzer. Hij vroeg zich na een tijdje af waar zijn broer bleef. Ze hadden immers afgesproken te wachten op elkaar aan de brug. Ze probeerden hem nog tegen te houden, maar de jongen verdween in de richting van de Duitse instellingen, op zoek naar z'n broer.

Wat er die nacht precies gebeurde, is men nooit te weten gekomen. Achttien dagen later vonden verkenners drie lijken: Ward en Frans Raemdonck, in elkaars armen verstrengeld, en hun Waalse vriend. Een symbool van broederliefde... Iemand herinnerde zich een uitspraak van Frans: “Te saam vereend in vreugde en nood, als de ene sterft, de andere dood.” De gebroeders Van Raemdonck moesten van hoger hand ter plaatse begraven worden. Men vreesde dat de begrafenis een Vlaamse manifestatie ter ere van de gebroeders zou worden. Toch kwam de manifestatie er...

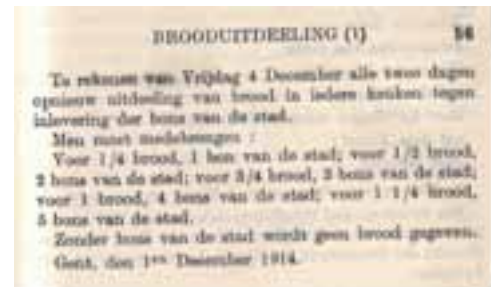
4. Burgers in de oorlog

4.1. Voedselschaarste

Het vijandelijk en bezet gebied werd economisch geblokkeerd door de Fransen en de Engelsen. Dit betekende dat ons land heel moeilijk nog aan levensnoodzakelijke goederen kon geraken. Bovendien eisten de Duitsers een groot deel van de landbouwproductie op. De oogst in de jaren '14-'18 bracht ook minder dan de helft op dan die van voor de oorlog. Dit zorgde voor een algemene verzwakking van de bevolking, o.a. een grote toename van de kindersterfte. Het aantal overlijdens nam toe. Doordat er voedsel te kort was, steeg de prijs van levensmiddelen enorm (bv. vlees werd 7 tot 8 maal duurder).

De gewone Belg moest elke dag opnieuw z'n gezin voorzien van eten. De mensen zochten naar oplossingen voor het voedselprobleem. Die vindingrijkheid zag je in veel dingen:

- grasperken werden plots moestuinen
- katten kwamen op het menu voor
- aardappelschillen met peper en zout
- smout i.p.v. boter
- cichoreiwortels i.p.v. koffie
- ...

Illustratie 11: rantsoenkaart

De overheid voerde rantsoenering van brood, zuivelproducten, aardappelen en vlees in. Er werd dus per mens een beperkte hoeveelheid van deze producten voorzien. Niemand mocht meer dan die hoeveelheid kopen. Eerst werkten men met kaarten. Maar na namaak, ging het systeem van bonnetjes van start. Je moest je inschrijven bij één enkele leverancier. De burgers moesten soms urenlang in de rij aanschuiven om aan hun bonnetjes te kunnen ruilen tegen een rantsoen.

Mensen werden ook stoutmoedig door de oorlog en de voedselschaarste. De zwarte markt stak de kop op en de gewone werkmens kocht er heel uitzonderlijk eens bv. een stuk vlees. De smokkelhandel was grootschaliger. Mensen smokkelden soms om hun gezin te kunnen onderhouden. Je had ook de beroepssmokkelaars, die producten tegen woekerprijzen verkochten.

BESPREKING FOTO'S

FOTO 7: STRAATBEELD POPERINGE (VERHAAL 6)

Achter het front is het steeds druk. Soldaten gaan op verlof in steden die ver achter het front liggen. Hierdoor verblijven in sommige steden wel meer dan 250 000 soldaten. Door het drukke vervoer van deze soldaten, samen met het nodige materiaal en munitie, wemelt het achter het strijdtonaal. Let ook op het bordje 'Poperinghe', links op de foto.

VERHAAL 7

Wat vooraf ging...

Wanneer Sean op verlof mag, gaat Sam mee. Hij komt terecht in Poperinge, een drukke stad achter het front. Sam en Sean zitten op een avond in Talbot House, waar soldaten naartoe komen om de oorlog even te vergeten. De soldaten geven er optredens, spelen een spel, zitten gezellig samen. Sam sluit vriendschap met het kleine meisje Jeanne. Wanneer Sam bij Jeanne thuis zit, is daar een man die klaagt over de miserie van de Vlaamse soldaten. De Waalse officieren, die Frans spreken, willen geen Vlaams spreken en de gewone Vlaamse soldaat begrijpt geen Frans en dus ook geen bevelen...

Het landschap rond onze loopgraaf is net zoals bij adjudant Geuns. Waar je ook kijkt, zie je modder, kapotgeschoten bomen, bomkraters en plassen.

Het leven in de loopgraven is eentonig. Net zoals bij de Belgische soldaten vallen wij de Duitsers aan en dan vallen zij weer op hun beurt onze loopgraven aan.

Een groot verschil met de Belgische soldaten is dat de Engelse soldaten heel graag thee drinken. Op een rustig moment komen ze dan samen. Elke soldaat heeft thee in zijn rugzak zitten. Maar drinkbaar water wordt gebracht.

Oh, het gebeurt zo vaak dat er geen drinkbaar water is. Dan vullen de soldaten hun bekers met water uit plassen of grachten. Door de vele gifgasaanvallen is dat water vergiftigd. De soldaten in onze loopgraaf hebben er iets leuks op gevonden! Sommigen gieten het water door een zakdoek en laten het water koken. Daarna maken ze er thee van.

Soldaat Sean en zijn vrienden zitten gezellig te koken. Nu ja, koken kun je het niet echt noemen. Elke soldaat heeft een klein potje bij zich waar hij op kan koken. Ze gooien een lucifer in het potje en plots verschijnt er vuur. Hun menu bestaat bijna altijd uit beschuit, brood en 'bully beef'. Bully beef is een soort rundvlees in blik.

En per dag krijgen de soldaten een lepel rum! Toen alle soldaten eens op een lange rij stonden om hun lepel rum te krijgen, mocht ik ook eens proeven. Bah, het smaakt slecht! Maar ik kreeg het wel helemaal warm vanbinnen. Na hun dagelijkse portie rum, zijn de soldaten meestal heel wat vrolijker!

Buiten begint het donker te worden. Het is opmerkelijk stil...

Samen met Sean en zijn vrienden ga ik naar zijn slaappleats. Hij slaapt onder de grond in een houten gang. In de gang staan stapelbedden in hout. Ze slapen met 3 boven elkaar. Op elk bed ligt een groen deken. De gang is verlicht met olielampen. Toch is het er heel erg duister.

"I don't want to do this. Why do we do such risky things? Bloody hell, de laatsten die 's nachts Duitsers probeerden te doden kwamen niet meer terug."

Sean gaat zitten op zijn bed. Z'n vrienden blijven rechtop staan. Ze doen hun rugzakken af en halen hun bajonetten uit hun schede. Iedere soldaat gaat ergens zitten en slijpt zijn bajonet. Ondertussen blijven de soldaten verder mokken. Waarover hebben die het toch? Het lijkt alsof ze ergens niet tevreden over zijn. Alsof ze iets moeten doen dat ze eigenlijk niet willen.

"Kijk eens wat ik gemaakt heb." Een soldaat haalt een soort stok uit zijn rugzak. "Van deze granaat heb ik een knuppel gemaakt. Ik vond een Duitse granaat in het niemandsland die niet ontploft is. Ik heb er het buskruit uitgehaald en een stuk ijzer aan het uiteinde gehangen. Hiermee sla ik gemakkelijk het hoofd in van een Duitser!"

De jongens lachen.

"Ik vertrouw toch meer op mijn schop", grinnikt een ander. "Een schop is veel handiger. Daarmee steek je gewoon het hoofd af. De Duitser is snel dood en ik moet minder in zijn ogen kijken. Ik haat die man-tegen-man gevechten zo hard! Ik schiet ze liever van op een afstand. Dan hoef je niet in hun ogen te kijken."

De soldaten werken knikkend verder.

Ze staan op en stoppen zo veel mogelijk granaten en messen in hun zakken. Hun bajonet plaatsen ze op hun geweer.

"Kom, het is tijd."

Samen gaan we naar buiten. Daar staat de korporaal al te wachten.

"Je weet wat je te doen staat", zegt hij. "Je doodt zoveel mogelijk Duitsers. Je zaait paniek en je keert onmiddellijk terug. Vanaf het moment dat een lichtbom afgevuurd wordt, blijf je roerloos liggen. Pas als het weer volledig donker is, kruip je verder. Succes!" Hij draait zich om en verdwijnt.

"Die heeft makkelijk praten! Hij moet niet naar de overkant hé!"

Ik zit naast Sean. Hij gaat blijkbaar niet mee naar het niemandsland. De soldaten geven nog een stevige handdruk aan Sean en kruipen voorzichtig het onbekende zwarte gat in.

Sean gaat zitten op een houten krat. Hij laat zijn hoofd achterover hangen tegen de wand van de loopgraaf. Telkens als hij ademt, zie ik een wolk uit zijn mond komen.

Plots hoor ik mannen roepen. Er klinken gewerschoten en een lichtbom wordt afgevuurd. Daarna is het weer even muisstil.

Maar niet veel later is opnieuw geroep te horen. Na enkele geweerschoten en granaatontploffingen is het weer muistil... Sean staat te gluren tussen de zandzakken. Ik sta op een verhoogje mee te kijken. In het niemandsland is niets te zien. "Komaan, waar blijven die toch.."

Sean praat tegen zichzelf. Hij lijkt erg gespannen.

Uit het niets rolt één van de soldaten in onze loopgraaf. Hij is buiten adem. Hij lijkt overstuur en gaat liggen op de grond.

"Jezus Christ, verdorie! We waren er bijna toen we ontdekt werden... we konden moeilijk terug... we besloten om door te gaan... ze schoten op ons... Michael en Harry... ze... ze zijn dood... In de Duitse loopgraaf hebben we er enkele kunnen doden... Damn! Het was gruwelijk! Steven kreeg een bajonet in zijn rug... zijn gezicht... Oh Sean, je kunt het niet begrijpen... de rest... ze zijn er niet meer... "

Vanuit het niemandsland hoor ik gekreun.

"George, wie is dat?" vraagt Sean bezorgd.

"Francis, hij ligt daar nog. Hij werd neergeschoten tijdens het terugkeren."

De sfeer is somber... Ik begrijp maar al te goed wat er gebeurd is.

George schopt de houten kratten in de loopgraaf stuk. Hij balt zijn vuisten en slaat hard op de zandzakken.

"Why? Why? Waarom toch die gruwelijke oorlog? En waarom? Komaan, Sean... Waarom?"

Sean haalde zijn schouders op. "Voor de vrede?"

Sean en George gaan de ondergrondse slaappleats in.

Voor me passeert een rat. Ik heb er geen zin meer in...

HANDLEIDING VERHAAL 7

(± 45 min.)

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: "Wat is er de vorige keer gebeurd?"

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto.
- Wat zie je op deze foto?
- Waar stappen deze soldaten naartoe?
- Welke voorwerpen dragen ze?
 - Zandzakjes
 - Schoppen
 - Zwijnenstaartjes
- Wat gaan deze soldaten dus doen met al hun materiaal?
- Luister naar het volgende verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 2, nummer 7
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 7
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal.
Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?

- Hoe eindigt dit verhaal?
- Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

TYPISCH BRITSE HELM

- Welk voorwerp is het? *helm*
- Van wie is de helm? *een Brits soldaat*
- Waarvoor dient een helm? *om te beschermen tegen hoofdwonden door rondvliegend puin, kogels, granaten...*
- Heb je al eens een helm gezien van een soldaat nu? (toon de vorm van een moderne helm)
 - Ziet deze helm er hetzelfde uit als een 'gewone' helm? *nee*
 - Wat is er zo speciaal aan? *heel typische vorm: bolle vorm en heel sterk afgeplat; brede rand*
 - Waarom denk je dat die helm er zo uitzag? (leerlingen even laten nadenken, hen even helpen als ze het niet vinden) *Deze helm werd ontworpen in de loopgraven. Daar vielen namelijk heel veel granaten van bovenaf in de loopgraven. Door de brede rand konden de granaatscherven afketsen. De helm beschermde ook tegen vallend puin.*

VERWERKING

luister- en videofragment, onderwijsleergesprek, filosoferen bij de betekenis van een liedtekst

videofragment: DVD

kaarten met zinnen liedtekst

We luisteren naar Stef Bos – 'Door de wind'. Het gaat om verdriet als je iemand verliest, over gehecht zijn aan iemand. De soldaten waren constant bij elkaar en raakten heel erg gehecht aan elkaar. Het waren vrienden voor het leven. Als er dan zo'n vriend sneuvelt, komt dat heel hard aan. Door de muziek en de tekst van dit lied voelen de leerlingen dat verdriet aan.

Op de achtergrond worden enkele beelden getoond van de oorlog. Die passen bij het lied.

Achteraf houden we nog een korte bespreking en mogen de leerlingen hun belevingen die ze ervaren hebben, delen met de klas.

- Ik heb hier een filmfragment meegebracht. We bekijken het een eerste keer.
- Enkele vragen i.v.m. het fragment:
 - Waar speelt het filmpje zich af? *in de loopgraven*
 - Wat heb je allemaal gezien in het filmpje? *Vertel kort.*
 - Op een bepaald moment zie je een soldaat overgeven. Waarom zou hij dat doen, denk je? *omdat hij binnen enkele ogenblikken een aanval moet doen en hiervoor is hij erg bang.*
 - Vlak voor de soldaten ten strijde trekken, doen ze iets. Heb je gezien wat? *foto bekijken, kruisje in hand nemen, bidden...*
Waarom doen ze dit denk je? Ze putten hieruit moed, kracht.
- We bekijken het fragment nu nog eens. Maar hier ga je letten op andere zaken: de liedtekst die verschijnt bij het videofragment. Er zijn 3 opvallende tekststukjes: *ik breng ze aan het bord.*
 - *IK VOEL ME VERLOREN ALS IK JOU MOET VERLIEZEN.*
 - *IK WIL ME VERLIEZEN IN DE ROES VAN EEN WINNAAR.*
 - *DOOR EEN ZEE VAN AFSTAND, DOOR EEN MUUR VAN LEEGTE, DOOR EEN LAND VAN STILTE, DOOR MIJN HELE LEVEN.*
 - Je denkt na over die zinnen bij het bekijken van het fragment. Wat willen de zinnen zeggen volgens jou?

1. Wijst op een vriendschap tussen soldaten in de loopgraven, ze zijn heel erg gehecht aan elkaar. Als er dan een kameraad sterft, komt dat heel hard aan.
2. Een mogelijke interpretatie: de soldaten vergeten even de pijn, de miserie door zich volledig te geven in de strijd. Ze willen winnen om hun verlies te vergeten. Wij kunnen dat ook soms hebben. Hoe voel je je als je een wedstrijd wint? Je voelt je heel goed, je kan de wereld aan. Het geeft een 'kick'.
3. Wijst op het begrip 'niemandsland'. Er is een grote afstand tussen de 2 loopgraven. Dat wordt verbroken bij het aanvallen van een van die loopgraven. Een muur van leegte: het niemandsland is een soort van muur tussen die 2 loopgraven in. Dat wordt verbroken door de aanval.
Een land van stilte: een land waar er niemand komt, waar er dode mensen liggen van vorige aanvallen. Door m'n hele leven: de aanval is van letterlijk van levensbelang. Met geluk kom je er levend vanaf, met ongeluk niet.

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 7

Wanneer Sam terug in de loopgraven komt na het verlof in Poperinge, is hij al snel de loopgraven weer gewoon. Het enige verschil is dat hij nu bij de Britse soldaten zit. Zij hebben van die rare gewoonten, zoals thee drinken en beschuiten eten. Maar voor de rest is het leven in de loopgraven ongeveer hetzelfde. Ook daar zijn er aanvallen, ook daar sneuvelen kameraden, ook daar is er honger... Wanneer is die oorlog toch voorbij...?

1. HET BRITSE LEGER

1.1. Kitcheners leger

Groot-Brittannië was één van de enige Europese landen die geen groot leger had voor deze oorlog. Dit kwam doordat ze zich vooral toelegden op de marine.

De Britse militaire strategen vonden het veel efficiënter om een klein, mobiel leger te hebben. Maar naarmate de oorlog naderde, merkte Groot-Brittannië al vlug op dat ze een groot leger nodig hadden om Frankrijk en België bij te staan.

Lord Kitchener, de leider van de Britse generale staf, wilde een groot vrijwilligersleger. Hij riep alle mannen op om in het leger te gaan. Overal verschenen posters waarin hij mannen aanspoorde om hun land te dienen.

En zijn strategie werkte! Alleen al in de periode van 1914 en 1915 meldden 2 miljoen mannen zich.

Pas in 1916 wordt de dienstplicht ingevoerd.

1.2. De uitrusting

De kepie

Elke soldaat was verplicht om een hoofddeksel op te hebben. Tussen 1914 en 1916 droeg elke soldaat een kepie. Vanaf 1916 werden dan de welbekende 'Tommyhelmen' gedragen.

De Lee-Enfield

Dit wapen was het standaardwapen van alle Britse troepen. Hiermee had je een vuursnelheid van 15 schoten per minuut.

Het uniform

Het wollen uniform was een zegen in de winter maar een kwelling in de zomer. Het voordeel van wol is dat het geen waterabsorberende stof is.

Illustratie 12:
Lord Kitchener

Illustratie 13: een Brits soldaat

Boven het uniform werd een webbing gedragen. Een webbing bestaat uit diverse zakjes waar vooral munitie in gedragen werd.

De smallpack

Deze tas bevatte de etenswaren (vooral uit blik) en persoonlijke spullen. Zoals je ziet, werd de drinkbeker eraan gehangen.

De bajonet

De bajonet zat heel dicht binnen handbereik. Ze was heel effectief bij man-tegen-man gevechten.

De beenwindsels

Rond de benen werden beenwindsels of 'puttees' gewenteld. Ze beschermden de benen tegen prikkeldraad en gaven heel wat steun aan het been en de voet.

De schoenen

In de zolen van deze leren schoenen zaten spijkers. Dit zorgde voor een imposant geluid tijdens het marcheren. De spijkers zorgden er ook voor dat de zolen trager versleten.

In 1914 kregen de Duitse troepen posters met daarop hun vijanden afgebeeld. Zo kregen ze een beeld van hun tegenstanders.

Illustratie 14: Het Britse leger

2. De slagen bij Ieper

2.1. De eerste slag bij Ieper (20 oktober 1914– 22 november 1914)

De Britse en Franse troepen zitten op 21 oktober in Langemark en Boezinge. De Duitse troepen vallen de vijandelijke stellingen aan. Maar hun vrijwillige studenten, die geen militaire ervaring hebben, maken ze geen schijn van kans tegen de Britse beroepssoldaten.

De Duitse aanval betekent geen grondwinst maar het verlies van bijna alle manschappen.

Bij de volgende Duitse aanvallen lukt het om wat grond in te nemen. Het aantal slachtoffers is onnoemelijk.

Op 11 november 1914 vallen de Duitse troepen Ieper aan met 18 000 soldaten. Het lukt ze niet om deze stad in te nemen. De 8000 Britse soldaten bieden hevige weerstand.

Door de eerste sneeuw wordt de aanval even uitgesteld. Aan beide kanten worden de stellingen versterkt. Af en toe vindt er nog een klein conflict plaats. De Eerste slag bij Ieper zorgde voor 134 000 slachtoffers (waaronder 19 600 doden) aan de Duitse kant. Het verlies aan de geallieerde kant was ook niet te onderschatten: 30 000 Franse soldaten komen om, 86 000 Britse soldaten worden gedood, gewond of vermist.

2.2. De tweede slag bij Ieper (22 april 1915 – 29 mei 1915)

Op 22 april 1915 proberen de Duitse troepen een nieuwe uitvinding uit nabij Steenstraete. Meer dan 5830 gasflessen stoten chloorgas uit. Deze gele wolk verrast de Belgische, Franse en Canadese soldaten. De geallieerde troepen trekken terug waardoor de Duitsers meer terrein kunnen innemen. Zoals verwacht zijn de verliezen weer aanzienlijk. De Britten verliezen 58 000 man en de Fransen 10 000. Aan de Duitse zijde zijn er 100 000 gewonden en gesneuvelden.

2.3. De derde slag bij Ieper (31 juli 1917 – 10 november 1917)

Voor de derde slag bij Ieper wordt op 7 juni 1917 een groot Brits mijnenoffensief ingezet. Onder de Duitse stellingen worden 19 mijnen tot ontploffing gebracht. De aantallen slachtoffers aan de Duitse kant lopen hoog op. Niet veel later beschieten de Duitsers de Britse troepen met mosterdgas.

Het duurt bijna 4 maanden vooraleer de Britse troepen Passendale bereiken.

Aan beide zijden vallen samen ongeveer 450 000 slachtoffers waarvan 270 710 aan de Duitse kant.

2.4. De vierde slag bij Ieper (9 april 1918 – 29 april 1918)

De Duitsers starten met een groot tegenoffensief en boeken grote terreinwinsten. Ieper ligt bijna binnen handbereik. De Duitse opmars verliest zijn winst en het Duitse leger moet zijn offensief staken. Nog enkele keren lanceren de Duitsers een offensief maar telkens wordt duidelijk dat ze aan de verliezende hand zijn. Vanaf 8 augustus start het grote Geallieerde Eindoffensief. De Britten doorbreken nu definitief het front, samen met de steun van Amerikaanse soldaten. De Duitse troepen geven zich gewillig over (en worden zo krijgsgevangen genomen) of trekken zich terug.

BESPREKING FOTO'S

FOTO 8: "ZWIJNENSTAARTJES" (BRITS LEGER) (VERHAAL 7)

Britse soldaten op weg naar de loopgraven met schoppen, lege zandzakjes en 'zwijnenstaartjes'. Deze laatste zijn paaltjes waaraan de prikkeldraad voor de loopgraven werd bevestigd. Let op de typische vorm van de Britse helmen. Sam ontmoet zowel Britse als Amerikaanse soldaten. Hij merkt meer en meer dat de diversiteit onder de soldaten heel groot is.

VERHAAL 8

Wanneer Sam terug in de loopgraven komt na het verlof in Poperinge, is hij al snel de loopgraven weer gewoon. Het enige verschil is dat hij nu bij de Britse soldaten zit. Zij hebben van die rare gewoonten, zoals thee drinken en beschuiten eten. Maar voor de rest is het leven in de loopgraven ongeveer hetzelfde. Ook daar zijn er aanvallen, ook daar sneuvelen kameraden, ook daar is er honger... Wanneer is die oorlog toch voorbij...?

“Komt er ooit een eind aan deze gruwelijke oorlog?” Sean wrijft over m’n kop en kijkt me vragend aan. Een traan rolt over z’n wang. Met z’n vuile handen veegt hij de rollende traan van zijn gezicht. Er blijft een bruine streep achter op zijn wang. Enkele dagen later komt er goed nieuws!

“Hé mannen, moet je horen! Er zijn Amerikaanse troepen aangekomen in Frankrijk! Het zou gaan om meer dan 170 000 soldaten! Omdat de Amerikaanse schepen aangevallen werden door de Duitse duikboten hebben ze de oorlog verklaard aan Duitsland! Het ziet er goed uit! We krijgen versterking!”

“Dat duurde ook wel lang. Ze mochten gerust wat vroeger komen”, glimlacht een soldaat.

Door de komst van de Amerikaanse soldaten krijgen we hoop om verder te vechten. Met de steun van de Amerikanen zal het zeker lukken om deze oorlog te stoppen! Alle soldaten lijken opgewekter. Het duurt wel nog meer dan 6 maanden voor de Amerikaanse soldaten aan het front zitten.

Zes maanden! Alsof het zo ver wandelen is van Frankrijk tot hier! Ondertussen zijn al weer veel vrienden van Sean gestorven.

Prrrr... Waar komt dat geluid vandaan? Soldaten rennen naar de ondergrondse gangen, anderen laden hun geweren. Wat gebeurt er toch? In de verte komt een Duits vliegtuig afgevlogen. Het duurt niet lang of de mitrailleur van het vliegtuig opent het vuur. De kogels vliegen ons om de oren. Diegenen die durven terugvuren worden al vlug doorzeeft van de kogels. Sean neemt m’n halsband vast en we rennen als de bliksem naar een schuilplaats. Daarna neemt hij zijn geweer en beantwoordt het vijandelijk vuur.

Het ronken van het vliegtuig vervaagt en het mitrailleurvuur is gestopt. Als ik weer buiten kom, zie ik verwoesting om me heen. Soldaten zijn druk in de weer om huilende gewonden weg te brengen.

Sean bloedt. Een kogel heeft z’n bovenarm geraakt. Hij verbijt de pijn en ondersteunt z’n gekwetste arm.

In de hospitaaltent laat hij z’n wonde verzorgen.

“Oh you lucky bastard, het is maar een schampschot” zegt de verpleegster.

Een schampschot? Ah, nu begrijp ik het. Als ik de arm van Sean goed bekijk dan zie ik dat de kogel z’n arm niet doorboorde maar gewoon tegen z’n huid geschuurd is.

“Ik ben blij dat ik nog eens een Engelse soldaat mag behandelen” lacht de verpleegster, “met al die soldaten uit andere landen. Soms is het moeilijk om ze te begrijpen. Gelukkig zie ik al vlug wat er met hen aan de hand is. Onlangs had ik op één dag soldaten uit Afrika, India, Nepal en Jamaica. Die soldaat uit Afrika was gewond geraakt tijdens een nachtelijke aanval. Hij was samen met enkele andere Afrikaanse soldaten het niemandsland ingeslopen met enkel maar een mes. Door hun huidskleur zijn ze moeilijk zichtbaar. Hierdoor konden ze de Duitse soldaten volledig verrassen!”

“Wat een geniale manier om de Duitsers aan te vallen”, zegt Geuns. “Maar, waarom vechten Afrikanen, Indiërs en Jamaicanen samen met ons tegen de Duitsers? Alsof zij iets met deze oorlog te maken hebben?”

De verpleegster kijkt me vragend aan. “Weet je dat dan niet? Grote landen zoals Groot-Brittannië hebben veel kolonies. Dat zijn landen, bijvoorbeeld in Afrika, die door Groot-Brittannië zijn veroverd en nu er nu dus deel van uitmaken. Veel landen trommelen hun kolonies op om mee te vechten. Hierdoor zie je hier zo veel soldaten van verschillende landen.”

De verpleegster ontsmet ondertussen Seans wonde. “Voor je het weet, is je wonde weer genezen.” Ze windt een verband rond z’n arm en Sean vertrekt.

Tijdens het terugkeren naar onze loopgraaf komen we hele troepen Indische soldaten tegen. Ze zien er helemaal anders uit dan de Britse soldaten. In plaats van helmen dragen ze tulbanden. Ze marcheren achter elkaar en elke soldaat heeft een sabel bij zich.

Sam bekijkt de Indische soldaten heel aandachtig. “Vreemd toch eigenlijk dat deze mannen komen vechten in een land zo ver van hun eigen land.”

Een Indische soldaat plukt aan het uiteinde z’n snor en glimlacht vriendelijk.

“Zouden ze eigenlijk ook weten waarom ze hier vechten?” Sean wil me aaien maar trekt dan vlug z’n arm terug.

“Die verdomde arm...”

Als we weer in de loopgraaf aankomen, is iedereen druk in de weer. De spanning is er te snijden. Soldaten rennen in volledige uitrusting haastig van de ene plaats naar de andere.

“Wat is er?” vraagt Sean ongerust.

“Snel, snel! Maak je klaar! We hebben gehoord dat de Duitse troepen een grote aanval van plan zijn!” Sean rent naar z’n slaappleaats. Ik ren hem vlug achterna. Hij neemt zijn wapen en rugzakken en rent naar de gevechtloopgraaf. Daar staan alle soldaten van zijn divisie al klaar om zich te verdedigen. De machinegeweren staan gericht naar de Duitse loopgraven. Klaar om de Duitse aanval te stoppen.

Het is muissstil. Sean kijkt voor de laatste keer op zijn horloge. 10u34. We turen over de zandzakjes. Het enige wat we zien is een verwoest landschap. Kapotgeschoten bomen, grote waterplassen en oneindige moddervlaktes worden omgeven door mist.

“Waar blijven die Duitsers toch?”

De Britse soldaten worden ongeduldig.

Fwiieeeeeet!!! We horen een Duitse officier het fluitsignaal geven. Plots stormen de Duitsers op ons af. Het zijn precies mieren die uit hun hol rennen. Wij openen onmiddellijk het vuur. De Duitse soldaten vallen als dominoblokjes. Ondanks het feit dat we heel sterk verdedigen, komen ze toch heel dicht bij onze loopgraaf. Vanuit de bomkraters in het niemandsland gooien ze granaten in onze loopgraven. Granaten ontploffen en kogels treffen onze soldaten. Waar je nu ook kijkt, overal zie je bloedende soldaten, schreeuwend om hulp.

Ik kan het niet meer aanzien. Ik hou me heel laag bij de grond.

Als de Duitse soldaten merken dat hun aanval weinig zal uithalen, keren ze zich om en rennen terug naar hun loopgraaf.

Plots rent een soldaat door de loopgraaf.

“De oorlog is voorbij!”

Verbaasd draaien de Britse soldaten zich naar de soldaat.

“Wat zeg jij nu?”

“Hoe kan dat nu?”

“We zijn net in het midden van de strijd! Stop met onzin te verkondigen!”

“Duitsland heeft zich vanmorgen om 5 uur overgegeven... de oorlog is afgelopen.”

De oorlog is afgelopen? Hoe kan dat nu? Ik kan het bijna niet geloven! Britse oorlogshelmen vliegen in de lucht. De mannen juichen zoals ik ze nog nooit heb horen juichen.

“Om 5 uur? Dan zijn deze laatste gevechten eigenlijk voor niets geweest. Kijk eens hoeveel onnodige doden hier nog gevallen zijn in de laatste 6 uur!”

Soldaten mopperen alom en helpen de gewonde soldaten in de loopgraaf.

Sean huilt van geluk. “Sam, we hebben het overleefd! We kunnen naar huis!”

HANDLEIDING VERHAAL 8

(± 40')

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: “Wat heb je onthouden van het vorige verhaal?”
- We bekijken de foto van de vorige keer. Wat had die foto ook alweer te maken met het verhaal van Sam?

BESPREKING FOTO

- De leerlingen bekijken de foto.
- “Luister naar het volgende verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 2, nummer 8
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 8
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal.
Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

WIT DOEK MET BLOED OP

- Wat is dit?
- Waarnaar verwijst het bloed? *stelt de gewonden in de oorlog voor*
- Naar wie verwijst het bloed in het verhaal van Sam? *Sean die gewond is*
- Sean is niet de eerste die Sam kent die gewond raakt in de oorlog. Wie geraakte nog gewond in de vorige verhalen van Sam? *Geuns, vrienden in de loopgraven...*
- Waardoor kan iemand gewond worden in de oorlog? *gas, bommen, kogels...*
- Wat gebeurt er met jullie als je een ongeval hebt of als je ziek bent? *Je gaat naar het ziekenhuis, een verpleger/verpleegster verzorgt je, je gaat naar huis om uit te rusten.*
- Wat gebeurt er met soldaten die gewond zijn? *naar veldhospitaal om verzorgd te worden, als het heel ernstig is, moet je lang uitrusten, is het niet zo ernstig, keer je terug naar het front. Soms mochten soldaten wel naar huis terug omdat ze door hun wonde niet meer konden vechten.*
- Het bloed op de witte doek verwijst naar het bloed van de soldaten. Is dat dan enkel het bloed van bv. de Belgische, Britse of Duitse soldaten?
- Er vechten na een tijdje niet alleen Belgische, Britse, Duitse en Franse soldaten mee in de oorlog. Na een tijdje komen ook de Amerikanen erbij. Maar dat is niet alles. In de tijd van de oorlog zijn er een heleboel verre landen zoals Indië, alle Afrikaanse landen enzovoort die ook meedoen. Dat komt omdat bv. Engeland een aantal van die landen “bezetten”. Die landen moesten dus ook meedoen, ook al is dit niet ‘hun oorlog’. De oorlog wordt een ‘wereld’oorlog. De wereld komt in de oorlog. Het bloed is dus niet alleen het bloed van westerse soldaten, maar ook van alle andere soldaten in de wereld die meedoen in de oorlog.

VERWERKING

CREATIEF INLEVEND SCHRIJFMOMENT

1.1 Soldatenbrief schrijven

creatief en inlevend schrijfmoment

Duitse en Britse soldatenbrieven (zie bijlage)
schrijfgerief

- Verdeel de klas in 2 groepen. De ene klashelft krijgt een niet-afgewerkte brief van een Duitse soldaat, de andere helft een brief van een Britse soldaat.
- Lees de brief eerst even.
- Is de brief volledig?
- Van wie is de brief afkomstig, denk je? Deze helft van de klas is een Britse soldaat, de andere helft een Duitse soldaat.
- Beeld je nu in dat je een Duitse/Britse soldaat bent. Wat zou die soldaat allemaal schrijven naar huis?
 - Vertel je meteen al het slechte nieuws of stel je hen gerust?
 - Wat vertel je hen allemaal?
- Vul nu de brief verder aan.

1.2 Brieven vergelijken en bespreken

onderwijsleergesprek, klasgesprek

- Kies één brief van de “Duitse kant” uit en één brief van de “Britse kant”. Laat ze door de leerlingen voorlezen.
- Welk verschil is er in de brieven? *aan de verliezende hand <-> aan de winnende hand*
- Zijn er ook dingen hetzelfde? *gemis, de oorlog beu*
- We zien dus dat, ook al ben je Duits of Brits soldaat, dat ze allebei hun thuis missen. Ze zijn de oorlog ook allebei heel erg beu. En toch zijn ze vijanden van elkaar... Wat maakt hen eigenlijk vijand? *waar ze vandaan komen, de leiders van hun land*
- Eigenlijk is er niet zoveel verschil tussen Britse, Belgische, Amerikaanse, Afrikaanse en Indische soldaten. Waar ze ook vandaan komen, allen zijn ze de oorlog beu. Het zijn de grote bazen boven hen die kiezen voor oorlog.
- Komt dat vandaag ook nog voor dat er oorlog is die blijft duren omdat de grote bazen dat zo willen, maar die de gewone soldaten het eigenlijk beu zijn? *Denk maar aan de jarenlange oorlog tussen de Palestijnen en Israël... (de leerkracht kan hier nog verder uitbreiden)*

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 8

Het valt op dat er ‘andere’ soldaten meevechten. Het zijn mannen die Sam nog nooit gezien heeft: mannen met een zwarte huidskleur of met een rare doek rond hun hoofd. De oorlog is een ‘Wereld’oorlog geworden. Wanneer de Amerikanen komen om zich te mengen in de eindeloos durende Wereldoorlog, gaat het allemaal snel. Het einde is in zicht...

1. Amerika in de oorlog

Al van aan het begin van de oorlog laat president Wilson duidelijk merken dat hij niets te maken wil hebben met de West-Europese oorlog.

Maar als grootste economische macht van de wereld is dat niet gemakkelijk tijdens de oorlogsjaren. Ze produceren en exporteren Amerikaanse goederen aan zowel Duitsland, Engeland als Frankrijk.

Engeland en Frankrijk kopen op krediet. De Amerikanen weten maar al te goed dat de Geallieerden hun schulden niet zullen kunnen betalen als ze de oorlog verliezen. Dit ten nadele van Amerika.

Amerikaanse burgers worden slachtoffers van Duitse onderzeebootaanvallen op Britse schepen.

Op 7 mei 1915 wordt de ‘Lusitania’ tot zinken gebracht. Hierdoor komen 1200 mensen om, waaronder 128 Amerikaanse staatsburgers.

Op 18 maart 1917 worden drie Amerikaanse schepen tot zinken gebracht door Duitse onderzeeërs. Voor Amerika is de maat vol... De oorlog moet verklaard worden!

Op 6 april 1917 verklaren de Verenigde Staten de oorlog aan Duitsland. Het duurt nog tot 13 juni vooraleer de eerste Amerikaanse troepen voet op Europese bodem zetten. Eind 1917 zijn er ongeveer 175 000 Amerikaanse soldaten in Europa aan land gegaan. Uiteindelijk komen meer dan één miljoen Amerikaanse soldaten aan in Frankrijk. Helaas zijn ze niet aangepast aan de loopgravenoorlog.

Op 8 januari 1918 vechten de Amerikaanse troepen voor het eerst tegen de Duitsers.

2. De afloop

2.1. De laatste aanval

Na de Russische terugtrekking uit de oorlog van 1917 valt het Oostfront weg. Door de Russische revolutie is Tsaar Nicolaas II genoodzaakt de oorlog stop te zetten.

Hierdoor kunnen de Duitse troepen zich volledig concentreren op een groot offensief in het Westen. Dit komt er in

maart 1918. De Geallieerden worden teruggedreven tot achter de linies van 1914.

De Britse generaal Haig doet op 11 april 1918 een beroemde uitspraak: “De overwinning zal toekomen aan de partij die het langst volhoudt... Met onze rug tegen de muur en het geloof in rechtvaardigheid moeten we tot de laatste man volhouden.”

(Hamley, 2002, p. 35)

De Amerikanen, Britten en Franse soldaten beginnen in september 1918 samen een nieuw offensief. De Duitsers worden steeds verder teruggedrongen.

Als het kanaal Saint-Quentin in geallieerde handen is, ligt de weg naar Berlijn open. Meer dan vijfduizend Duitse soldaten worden gevangengenomen.

In tegenstelling tot de Duitse troepen die hardnekkig terugvechten, wil het Oostenrijks-Hongaarse leger niet meer vechten tegen de Serven.

De Duitse matrozen weigeren nog uit te varen. De communistische gedachtegang heeft Duitsland bereikt. Het Duitse volk komt in opstand.

2.2. De wapenstilstand

In de nacht van 7 november 1918 komt een auto met een witte vlag aan bij de Franse linies. Eén politicus en drie Duitse militairen begeven zich op Franse bodem.

Niet veel later komen ze aan in Compiègne.

Samen stappen ze in een trein van de Franse veldmaarschalk Foch. De Duitse minister vraagt om een wapenstilstand. Ze krijgen een tekst met daarop de voorwaarden.

- 1) Binnen 25 dagen moet de linkeroever van de Rijn ontruimd worden.
- 2) Duitsland moet zijn 5 000 kanonnen, 25 000 machinegeweren, 3 000 mijnenwerpers, 1 700 jachtvliegtuigen en bommenwerpers, zijn vloot en zijn onderzeeërs afstaan.
- 3) De Geallieerden regelen de blokkade.
- 4) De Geallieerden behouden de bevoorrading van de vijand.

De Duitse minister krijgt 3 dagen de tijd om na te denken over de voorwaarden.

In Duitsland verzet Keizer Wilhelm zich tegen de overgave. Het volk is de oorlog beu. Zijn generaals dwingen hem uiteindelijk om af te treden.

Op 11 november, om 5u10, ondertekenen de Duitsers de wapenstilstand in de wagon van Foch in Compiègne. De oorlog is voorbij...

Illustratie 15: Duitse auto op Franse bodem

Illustratie 16: Net na het tekenen van de Wapenstilstand

BESPREKING FOTO'S

FOTO 9: VREEMDE SOLDATEN IN DE WESTHOEK (VERHAAL 8)

Doordat landen als Groot-Brittannië en Frankrijk heel wat kolonies hebben, kunnen ze ook troepen uit die landen inzetten in de Grote Oorlog. De Europese oorlog is een wereldoorlog geworden. Sam merkt tot zijn verbazing dat sommige soldaten er heel anders uitzien dan de Vlamingen, Duitsers of Engelsen en dat zij zich ook helemaal anders kleden.

VERHAAL 9

Wat vooraf ging...

Het valt Sam op dat er 'andere' soldaten meevechten. Het zijn mannen die Sam nog nooit gezien heeft: mannen met een zwarte huidskleur of een rare doek rond hun hoofd hebben. De oorlog is een 'Wereld'oorlog geworden. Wanneer de Amerikanen komen om zich te mengen in de eindeloos durende Wereldoorlog, gaat het allemaal snel. Het einde is in zicht...

Ik snuif de frisse Ierse lucht op. Groene heuvels en een mistige nevel zeggen mij goedemorgen. Wat is Ierland toch een fijn land om in te wonen. Wat ben ik blij dat ik met Sean mocht meekomen om hier te wonen.

Het is al zo lang geleden... Toch is het alsof het de dag van gisteren was. Ik denk nog elke dag aan 'mijn' Grote Oorlog. Het is als een groot litteken op je poot, dat niet meer weggaat.

Als ik hier sta, op deze heuvel, met een zicht op dit schitterende Ierse landschap, ben ik gelukkig. In de vier jaar oorlog heb ik veel gezien en veel meegemaakt. Ik heb al veel vrienden gehad die het ene moment springlevend grappen maakten en het volgende moment levenloos in de modder van het niemandsland lagen... getroffen door een granaat, een kogel of gestikt in het gas.

In België kon ik de oorlog maar niet vergeten. Ik werd er ook alsmaar aan herinnerd. Het eens zo mooie landschap van de Westhoek was in stukken gereten, was kapot. Overal om je heen zag je opvliegende aarde, modder, loopgraven of lijken. Beelden van vechtende en stervende soldaten blijven voor altijd in mijn gedachten.

Soms gebeurt het dat ik 's nachts wakker schrik na een nare droom. Een droom die gaat over kanonnen die bulderen boven je hoofd, kogels die je rond de oren fluiten en ook over dat verschrikkelijke gifgas dat heel onschuldig komt aangedreven met de wind... Het is zo vreselijk om telkens herinnerd te worden aan die gruwelijke periode.

Sean heeft er ook last van. 's Nachts stampst hij met z'n voeten. Dat deed hij ook in de loopgraven om de ratten van z'n voeten te schoppen.

Iedereen die de oorlog meemaakte is een slachtoffer.

Weet je, in normale tijden begraven de zonen hun vader... maar in oorlogstijden begraven de vaders hun zonen...

Ik ben al 13 jaar, redelijk oud dus. Mijn baas Sean leidt hier een rustig leven met z'n vrouw en kinderen. Ik ben indertijd met hem meegegaan.

Toen op 11 november 1918 om 11u het einde van de oorlog aanbrak, barstte een heus feest los. Mensen konden voor het eerst in vier jaar tijd weer gerust buiten lopen. Er was geen gevaar meer voor invallende bommen of kogels. Iedereen was in een echte feeststemming, maar ik niet. Ik dacht nog steeds aan de dingen die ik meemaakte in de Grote Oorlog. Toen wist ik dat ik hier niet zou kunnen blijven. Ik zocht Sean opnieuw op. Hij was van plan om terug te keren naar zijn land: Ierland. Ik ging met hem mee, mee naar het onbekende om opnieuw te beginnen. Toch zou ik mijn vroegere periode nooit vergeten.

Voor ik vertrok naar Ierland, kreeg ik een medaille van een zeer belangrijk man. Die man zei dat ik een onderscheiding kreeg voor het tonen van moed. Ik heb die medaille niet lang gedragen. Dat ding hing toch maar te bengelen rond m'n nek. Sean heeft het ergens opgeborgen.

Ooit keer ik terug naar de Westhoek, naar België. Sean wil de graven van zijn gestorven strijdmakkers bezoeken. Maar nu nog niet... nu nog niet. Hier in Ierland vond ik de rust die ik zocht. Hier in Ierland wil ik leven. Hier in Ierland wil ik sterven.

Hiermee ben ik aan het einde gekomen van mijn verhaal. Ik heb jullie nu alles verteld wat ik weet over de Grote Oorlog. Neem de verhalen met je mee en vergeet ze niet. En vergeet vooral de Grote Oorlog niet.

HANDLEIDING VERHAAL 9

(± 40 min')

INTRODUCTIE EN BESPREKING FOTO

TERUGBLIK

- Warre komt tevoorschijn: "We zijn aan het laatste verhaal beland. Wat is je het meeste bijgebleven van alle verhalen van Sam?"

BESPREKING FOTO: TYNE COT / DUIJS MILITAIR KERKHOF

- De leerlingen bekijken de foto.
- Deze foto is anders dan alle andere foto's die we al gezien hebben. Wat is het verschil? *Dit is een kleurenfoto, de andere waren allemaal zwart-wit foto's.*
- Ook deze foto bestaat uit twee delen: een Brits militair kerkhof en een Duits militair kerkhof.
- Er is een enorm verschil in het uitzicht tussen de 3 kerkhoven. Waar zie je een verschil?
Brits: staande, witte grafstenen, grote gebouwen, grote letters, zegevierend, groots...
Duits: grijze grafstenen plat op de grond, sober, klein...
- Waar denk je dat deze militaire kerkhoven zijn? *In de Westhoek, Passendaele.*
- Er zijn dus overal in de Westhoek militaire kerkhoven: Britse, Belgische, Duitse... Ze staan voor het grote verlies van vele soldaten in de Eerste Wereldoorlog. Tyne Cot, het Britse militaire kerkhof van op de foto, is het grootste militaire kerkhof en er liggen soldaten van over heel de wereld. Er zijn veel Britten die naar de Westhoek komen om graven te bezoeken van bijvoorbeeld hun familie. Heel wat minder bekend zijn de Duitse militaire kerkhoven, die er niet zo 'mooi' uitzien en een soort van rust uitstralen."
- Luister naar het volgende verhaal.

VERHAAL EN NABESPREKING

BELUISTEREN VERHAAL

- Cd 2, nummer 9
 - intro lied: muziekdoosje
 - verhaal 9
 - eindmelodie

NABESPREKING

- Onderwijsleergesprek
 - Kinderen reageren spontaan op verhaal.
Wat vind je ervan? Wat heb je onthouden?
 - Hoe eindigt dit verhaal?
 - Wat gebeurt er nu met Sam, denk je?

BESPREKING VOORWERP

FEESTATTRIBUTEN: HOEDJE, VLAG, FLES

- Wat is dit voorwerp? Wat stelt het voor? *staat voor feesten*
- Waarom vieren de mensen feest? *de oorlog is voorbij.*
- Hoe denk je dat de mensen zich voelen nu de oorlog voorbij is?
 - *opgelucht: de oorlog is eindelijk voorbij!*
 - *toch wat triest: ze herdenken de soldaten en burgers die 'gevallen' zijn in de oorlog, kapotte huizen, verwoest landschap, veel meegemaakt in de oorlog...*

- Hoe zou jij je voelen als de oorlog voorbij was?
- Stel, je kan na 4 jaar oorlog weer doen wat je wil. Wat zou je als eerste doen? *iets eten wat je in 4 jaar niet gegeten hebt, voetballen...*
- Wat deden de mensen na de oorlog? *huizen opbouwen, familie zoeken die gevlucht is...*

VERWERKING

BESPREKING VOORWERPEN SYMBOLISCH AAN HET LEVEN NA DE OORLOG

gesprek rond voorwerpen, onderwijsleergesprek

voorwerpen: baksteentje, muntstuk, oude thermometer

foto's: Westhoek, 'Tyne Cot'

We bieden de leerlingen enkele voorwerpen aan die hen doen denken aan het leven na de oorlog: een baksteentje, een muntstuk, een oude thermometer, een foto van de Westhoek, een foto van "Tyne Cot".

Besprek samen met de leerlingen het verband met het leven na de oorlog. Een leerling duidt een voorwerp en vertelt wat het is. Jij vertelt dan verder het verband met het leven na de oorlog.

- **het baksteentje:** steden en dorpen moesten heropgebouwd worden. Het baksteentje staat symbool voor een nieuw begin na de 4 jaar lang durende oorlog.
- **een muntstuk:** Duitsland had enorm veel schulden bij de geallieerde landen. De herstelbetalingen die opgelegd werden, waren enorm en in feite niet te betalen.
- **een oude thermometer:** door 4 jaar leven in erbarmelijke omstandigheden en door de slechte voeding, waren de mensen gevoeliger voor ziekten. Eén daarvan was de befaamde Spaanse griep. Heel veel mensen stierven hieraan, meer dan in de oorlog zelf.
- **een foto van de Westhoek:** de Westhoek is sinds WO I onvermijdelijk veranderd. De streek is getekend door bunkers, begraafplaatsen, obussen in de grond (schetsen met krantenartikel: "Boer stuit op obus uit WO I")
- **een foto van "Tyne Cot":** er liggen enorm veel gesneuvelde soldaten hier in de streek, ze liggen in militaire kerkhoven. Er zijn er talrijke, de meeste te vinden in de streek van Ieper. De nationaliteiten van de gesneuvelden zijn enorm divers: van overal ter wereld komen mensen naar de Westhoek om hun landgenoten en voorouders te komen bezoeken. Eén van de grootste militaire kerkhoven is Tyne Cot, waar vooral Britse soldaten rusten.

EEN ALTERNATIEF VOORSTEL: BEZOEK AAN EEN MILITAIR KERKHOF UIT WO I.

Daarbij heb je verschillende mogelijkheden:

- het Duits militair kerkhof in Vladslo: met het "Treurende ouderpaar" van Käthe Kollwitz kan je via het kunstwerk de emoties schetsen van ouders die een zoon verliezen.
- Tyne Cot: heel groot militair kerkhof met een grote boog rond het kerkhof heen, met namen van gesneuvelde soldaten. Het kerkhof zegt symbolisch heel veel. Leerlingen voelen uit zichzelf de sfeer van het kerkhof aan.
- Essex Farm: waar het befaamde gedicht 'In Flanders Fields' voorgesteld wordt.

Voor meer info: zie internet.

Via filmpjes en foto's kan je ook al heel wat laten zien van de militaire kerkhoven in de Westhoek (virtueel bezoek).

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD 2, nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

ACHTERGRONDINFORMATIE VERHAAL 9

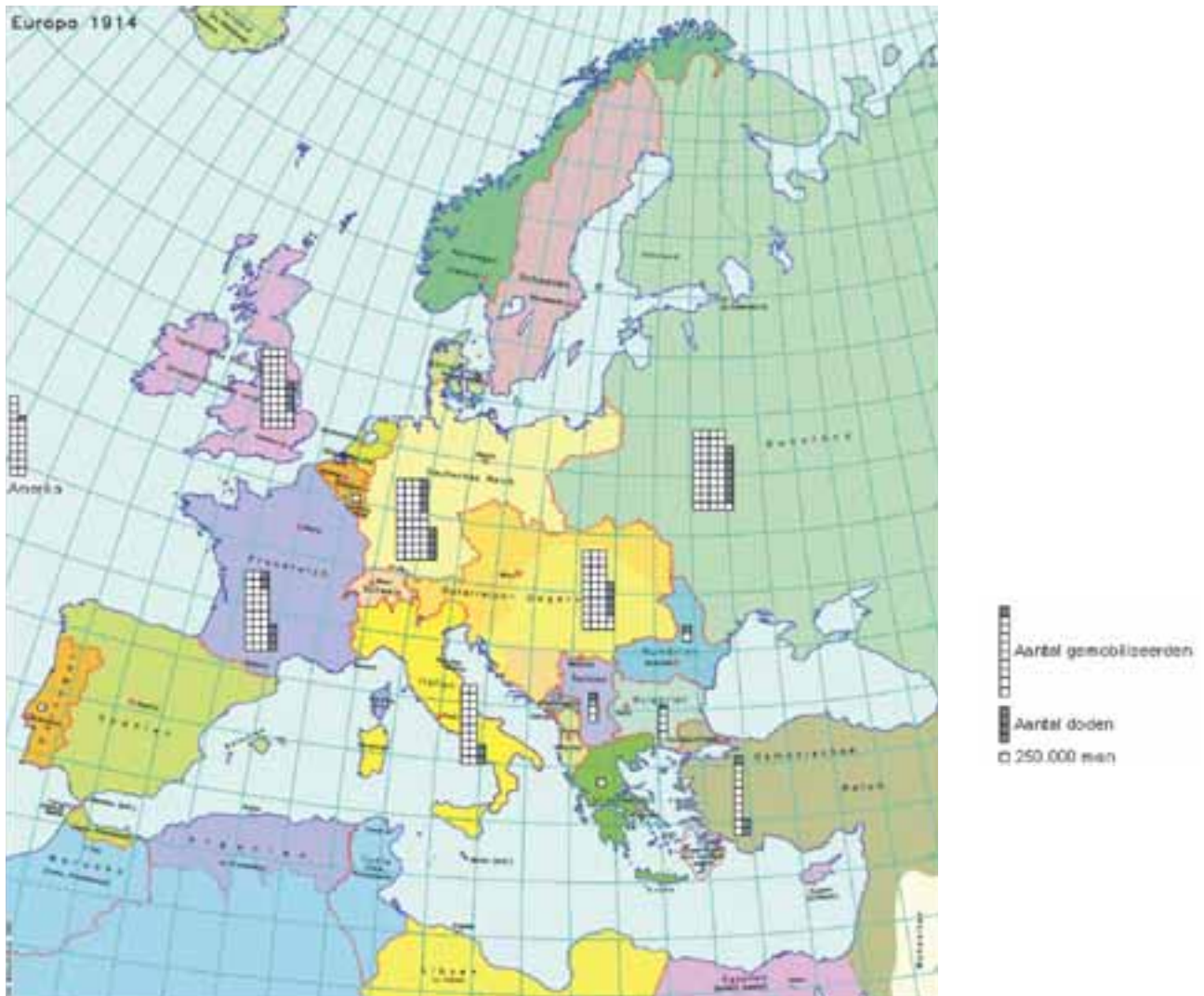
In het laatste verhaal ziet Sam hoe de Westhoek eruit ziet na 4 jaar oorlog. Langzaam begint de heropbouw. Iedereen is verslagen. Hij gaat mee met de Ierse soldaat naar z'n thuisland. Daar bouwt Sam een nieuw leven op na zijn vreselijke ervaring in de Westhoek.

1. De eindbalans

Deze totale oorlog kost het leven van velen. In totaal sneuvelen tien miljoen soldaten, zes miljoen worden invalide, zes miljoen blijven vermist en veertien miljoen zijn gewond.

Onder de burgers vallen ongeveer tien miljoen doden. Miljoenen mensen zijn gevlucht voor het oorlogsgeweld.

Honderdduizenden huizen, boerderijen en fabrieken worden vernield en miljoenen hectaren landbouwgrond maken nu deel uit van het slagveld.

Illustratie 17: Aantal doden per aantal gestuurde soldaten

2. De gevolgen

2.1. Economische gevolgen

De toekomst ziet er voor Duitsland niet al te optimistisch uit. De voorwaarden van de wapenstilstand zijn een grote vernedering voor het Duitse volk. Daarnaast moet Duitsland zware herstelbetalingen doen.

Frankrijk, Engeland en Italië hebben grote schulden bij de inwoners van hun land. Hierbij komt nog eens de schuld van 9,7 miljard dollar aan de Verenigde Staten. De Verenigde Staten blijven gedurende de hele oorlog verkopen aan de oorlogvoerende landen (Frankrijk, Engeland en Duitsland).

Het land dat economisch het best uit deze oorlog komt, is ongetwijfeld de Verenigde Staten. Zij bezitten in 1919 ongeveer de helft van al de goudvoorraad, hun handelsvloot is één van de grootste van de wereld en hun fabrieken zijn de modernste van de wereld.

2.2. De Spaanse griep

Alhoewel de oorlog ten einde is, vallen er na de Eerste Wereldoorlog nog miljoenen slachtoffers. Door de jarenlange slechte voeding en het leven in erbarmelijke omstandigheden krijgt de bevolking een verminderde weerstand.

Plots breekt één van de ergste epidemieën uit van de geschiedenis: de Spaanse griep. Aangezien er geen antibiotica is, betekent deze griep de dood voor velen. In 1919 sterven 150 000 mensen aan de Spaanse Griep. Ironisch genoeg bevat dit getal ook het aantal veteranen die 4 jaar lang aan het front zaten.

2.3. Het Verdrag van Versailles

Op 28 juni 1919 wordt het Verdrag van Versailles ondertekend. Hiermee is de oorlog met Duitsland officieel voorbij. Dit verdrag heeft diverse gevolgen voor Duitsland.

- 1) Duitsland wordt gedwongen om een herstelbetaling van 8,6 miljard euro te betalen.
- 2) Het Duitse leger mag maximaal 100 000 soldaten bedragen.
- 3) Het land verliest een groot deel van zijn kolonies.
- 4) Duitsland wordt volledig ontwapend.
- 5) Duitsland wordt verplicht de schuld van de Eerste Wereldoorlog op zich te nemen.

Het verdrag zorgt voor veel frustraties bij de Duitsers. Dit is zeker één van de aanleidingen van de Tweede Wereldoorlog.

2.4. Het landschap getuigt

De plaatsen waar we in West-Vlaanderen wonen, die nu vooral een puzzel van huizen en tuintjes bevatten, maakten ongeveer 95 jaar geleden deel uit van het frontgebied van de Eerste Wereldoorlog. Het landschap is ondertussen al zo veel veranderd. Hierdoor zijn vele sporen ervan verloren gegaan.

Toch zijn er vele overblijfselen die ons herinneren aan deze tragische periode uit onze geschiedenis. We denken aan bunkers, schuilkelders, munitieopslagplaatsen, militaire begraafplaatsen... We kunnen er niet naast kijken. Het is dan ook belangrijk dat de kinderen op de hoogte zijn van deze belangrijke gebeurtenis zo dicht bij huis.

BESPREKING FOTO'S

Foto 10: Duits en Brits militair kerkhof (verhaal 9)

De plaatsen in West-Vlaanderen waar we nu wonen, de grond die nu vooral een puzzel van huizen en tuintjes is, maakten ongeveer 95 jaar geleden deel uit van het frontgebied van de Eerste Wereldoorlog. Het landschap is ondertussen al heel veel veranderd. Hierdoor zijn vele sporen ervan verloren gegaan.

Toch zijn er vele overblijfselen die ons herinneren aan deze tragische periode uit onze geschiedenis. We denken aan bunkers, schuilkelders, munitieopslagplaatsen, militaire begraafplaatsen...

We willen de militaire begraafplaatsen eens dieper bekijken.

Op deze foto's zie je 2 soorten begraafplaatsen: een begraafplaats van de Commonwealth en een Duitse begraafplaats. Heel typisch aan de Duitse begraafplaatsen is dat ze eerder sober zijn ingericht. De grafstenen zijn laag tegen de grond. De ommuring is grijs. Deze begraafplaatsen stralen zeker geen glorie uit.

De begraafplaats van de Commonwealth is heel triomferend. De stralend witte, monumentale inrichting creëert een sfeer van overwinning.

Je ziet duidelijk het verschil tussen deze begraafplaatsen. Laat de kinderen deze verschillen zelf ontdekken en leid ze naar de conclusie: het maakt zelfs na de dood blijikbaar een heel verschil, of je bij de 'overwinnaars' of bij de 'verliezers' behoorde.

10de LES: GROTE VERWERKINGSLES ALS AFSLUITER

(± 50 MIN.)

LESVERLOOP

creatief verwerkingsmoment

voorwerpen: CD-speler, rol papier, stukken karton, potloden, stiften, verf...

In deze 10de afsluitletles zullen we inspelen op: "Hoe hebben we het verhaal van Sam beleefd?", "Wat herinneren we ons?" Een suggestie die wij meegeven is dat de leerlingen werken aan een groot klassikaal kunstwerk, waarbij de leerlingen het verhaal van Sam op creatieve wijze reconstrueren. Dit kan in stripverhaalvorm, maar ook abstract. Dit hangt af van de creativiteit van de leerlingen. Deze les heeft geen vaste structuur. Het is een les die in handen ligt van de leerlingen. Het hangt dus van hen af welk soort kunstwerk het wordt en hoe het gemaakt wordt.

INSTAP

- "Dit is de laatste les met Sam. We hebben al 9 keer het Samlied gehoord, laten we nog een keer luisteren." CD nr. 10
- Warre komt ten tonele: "Zo, jullie hebben Sams hele verhaal gehoord. Ik hoop dat je veel onthouden hebt. Ik zou graag eens weten wat je het meest onthouden hebt van al zijn verhalen. Denk nu eens goed bij jezelf wat bij jou het meeste indruk heeft gemaakt." We overlopen even, de leerlingen vertellen spontaan wat op hen indruk heeft gemaakt.
- Warre: "Ik zou graag hebben dat Sams verhaal niet vergeten wordt. Hoe kunnen we daarvoor zorgen? (leerlingen geven suggesties, zit er een hele goeie andere suggestie bij, kan je die gebruiken als leerkracht, anders raden we aan het gesprek te sturen in de richting van een kunstwerk.) Als we nu eens een groot kunstwerk maakten over het verhaal van Sam? Hoe pakken we dat aan? (verdelen in vakjes zoals een stripverhaal; een groot kunstwerk... Dit hangt af van klas tot klas, aan te raden is in groepjes van drie of vier een stukje van het grote kunstwerk te maken)
- Kan erbij: thema afspreken voor in het kunstwerk. "Waarover kunnen we het allemaal hebben in het kunstwerk zodat we tot één geheel komen?" (gevoelens, gebeurtenissen, personages...)
 - Spreek samen met de leerlingen een thema af voor het kunstwerk.
- Kan erbij: titel bedenken voor het kunstwerk
 - Spreek samen met de leerlingen een titel af voor het kunstwerk en geef een tweetal leerlingen de opdracht de titel op originele wijze weer te geven op papier/karton.

LESKERN

- De klas wordt eventueel verdeeld in kleinere groepjes. De leerlingen nemen het nodige materiaal.
- Elk groepje kan bijvoorbeeld een stuk karton krijgen. Alle stukken karton worden dan op het einde 'samengebracht'.
- De groepjes (of de hele klas samen) gaan aan het werk. Als leerkracht moet je in de gaten houden of er voldoende diepgang zit in hun werk. Het moet nog steeds te maken hebben met het verhaal van Sam. Ze moeten bijvoorbeeld niet gewoon 'honden' beginnen tekenen, maar bijvoorbeeld wel Sam die een kar trekt.

SLOT

- De stukjes van het kunstwerk worden samengebracht tot één groot kunstwerk. Het kunstwerk kan eventueel op een mooie, opvallende plaats in de school aangebracht worden.
- De titel wordt boven het kunstwerk gehangen.
- Bekijk nu samen met de leerlingen het werk.
 - "Bekijk het kunstwerk nu eens in z'n geheel. Wat zegt het je?"
 - "Bekijk de stukjes van het kunstwerk van je medeklasgenoten. Wat vind je ervan?"
 - "Wat vind je van het resultaat?"

AFSLUITER VAN PROJECT

AFSLUITING DOOR WARRE

- Warre komt nog één enkele keer tevoorschijn: "Wat een schitterend kunstwerk hebben jullie gemaakt. Het zegt heel veel over Sams verhaal dat hij aan jullie verteld heeft. Heel goed gedaan."
- "Zijn er nog dingen die je wil zeggen?"
- "Ik eindig ons avontuur, want het was wel een beetje een avontuur, met deze zin: het is al lang geleden, maar de Grote Oorlog vergeten we nooit."

AFSLUITER: LIED

- Beluisteren lied (CD nr. 10)
- Leerlingen mogen meezingen. De liedtekst is te vinden op de laatste pagina van hun leerlingenboekje.

NAWOORD

Beste collega

Ziezo, het project 'Sam' zit erop. Hopelijk was het een meerwaarde voor uw leerlingen. We hopen dat ze veel muzisch bezig geweest zijn en dat ze veel onthouden hebben van Sams verhaal. Onze bedoeling was een project over de Eerste Wereldoorlog te brengen, dat anders was dan alle andere bestaande. Hopelijk zijn we hierin geslaagd. Ook is het belangrijk dat leerlingen nu iets kunnen vertellen van de Grote Oorlog. Voor, tijdens of na dit project kunnen er verder theoretische lessen uitgewerkt worden. Dan kunnen de leerlingen het verhaal van Sam toepassen op de theorie. Wij danken u van harte om ons project te realiseren in de klaspraktijk! We zijn natuurlijk ook benieuwd naar uw reacties. Wat vond u goed aan de koffer, wat konden de leerlingen het best appreciëren, waar kan het beter...? Laat het ons weten via e-mail: decockmarlies@hotmail.com, [hjords.dely@skynet.be](mailto:hjordis.dely@skynet.be) of christa.pacco@kathob.be

Alvast bedankt hiervoor!

juni 2010,

de auteurs

Marlies De Cock en Hjords Dely

de begeleider

Christa Pacco

OVERZICHT BRONNEN

- **De Eerste Wereldoorlog**, Dennis Hamley, 2002
- **Duisternis en dageraad, een verhaal van alle tijden**, L.D.R., 2008
- **Vlaanderen in de Grote Oorlog**, Jo Allaert, 1992
- **De IJzervlakte in WO 1**, eindwerk Pieter De Cock, 1983
- **Excursiebrochure Eerste Wereldoorlog 'Battlefield Tour'**, Sebastian Vande Ginste, oktober 2006
- **Het drama van de dodengang, de hel van het IJzerfront**, Siegfried Debaeke, 2004
- **Het 14-18 boek, De kleine Belgen in de Grote Oorlog**, Daniël Vanacker, 2006
- **Célines Grote Oorlog**, Ballegeer, Johan, 191 blz, 1988
- **14-18, De Eerste Wereldoorlog**, Brown, Dumarche, Glorennec, Humbert en Verney. 1989
- **1914-1918, Het westelijke front in de Eerste Wereldoorlog**. Sheffield, 2008
- [http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Organisatie_Duitse_Leger_\(Divisie\)](http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Organisatie_Duitse_Leger_(Divisie))
- http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Het_verloop_van_de_Eerste_Wereldoorlog_-_1914
- <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/viewtopic.php?t=14474&sid=1901447177dad8bec3713b61d1f2fdea>
- <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Afbeelding:Gasmaskers-vickers-machinegeweer.jpg>
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Eerste_Slag_om_Ieper
- [http://nl.wikipedia.org/wiki/Lusitania_\(schip\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Lusitania_(schip))
- Illustratie 1: http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Organisatie_Duitse_Infanterie
- Illustratie 2: <http://www.greatwar.nl/germany/marne.html>
- Illustratie 3: <http://forumeerstewereldoorlog.nl>
- Illustratie 4: **Vlaanderen in de Grote Oorlog**, Jo Allaert, 1992
- Illustratie 5: **powerpoint WO I**, Christa Pacco.
- Illustratie 6: **forum Eerste Wereldoorlog**, www.forumeerstewereldoorlog.nl
- Illustratie 7: [http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Vickers_\(Machinegeweer\)](http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Vickers_(Machinegeweer))
- Illustratie 8: **Excursiebrochure Eerste Wereldoorlog 'Battlefield Tour'**, Sebastian Vande Ginste, oktober 2006
- Illustratie 9: <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Hoofdpagina>
- Illustratie 10: <http://images.google.be/images?hl=nl&q=frontbeweging&oq=&um=1&ie=UTF-8&sa=N&tab=wi>
- Illustratie 11: <http://members.home.nl/aniewold/Lege%20pagina%208.htm>
- Illustratie 12: <http://pagesperso-orange.fr/histoire-militaire/cartes/affiche5grand.jpg>
- Illustratie 13: **eigen foto**
- Illustratie 14: **1914-1918, Het westelijke front in de Eerste Wereldoorlog**. Sheffield, 2008
- Illustratie 15: http://members.home.nl/keesdebrouwer/eerste_wereldoorlog/07_het_jaar_1918.htm
- Illustratie 16: <http://www.ars-moriendi.be/foch.htm>
- Illustratie 17: http://nl.wikipedia.org/wiki/Eerste_Wereldoorlog

BIJLAGEN

Bijlage 1: Klaprooselfje

Bijlage 2: Brief Britse soldaat verwerking handleiding verhaal 8

Bijlage 3: Brief Duitse soldaat verwerking handleiding verhaal 8

Klaprooselfje

18.11.1917

Liefste _____

Het is alweer een eindje geleden dat ik je nog eens schreef maar ik heb goed nieuws! Door de komst van de Amerikanen winnen we meer en meer gevechten.

Helaas is _____ gewond. Hij _____

Ik zit nu al bijna 3 jaar aan het front. Het leven in de loopgraven ben ik echt beu. Stel je eens voor dat je 3 jaar lang

Dan mag je zeker niet de _____
vergeten. _____

Ik verlang om weer thuis te zijn. Dan kan ik eindelijk nog eens

Ik mis jullie heel erg.

Tot snel!

18.11.1917

Liefste _____

Eindelijk kan ik je nog eens schrijven. De laatste tijd gaat het niet zo goed met me. _____

Het leven in de loopgraven zijn we allemaal kostbeu. De enige dingen waar ik me nog een beetje aan optrek zijn:

Ik voel dat we aan de verliezende hand zijn. De Amerikanen zijn er sinds juni en we verliezen alsmaar meer slagen. Hierbij voel ik me:

Ik verlang om weer thuis te zijn. Dan kan ik eindelijk nog eens

Ik mis jullie heel erg.

Tot snel,

